

КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

**ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ:
ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ**

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
для молодих вчених, аспірантів і студентів
м. Київ, 23 вересня 2022 року*

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК 341.947:340.132.6(063)
368

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
27 жовтня 2022 року, протокол № 9*

Редакційна колегія: Атаманчук Н. І., Гриняк А. Б., Міловська Н. В.

Відповідальний редактор: Міловська Н. В.

368 **Зловживання правом: проблеми законодавчого визначення** : збірник матеріалів науково-практичного семінару для молодих вчених, аспірантів і студентів (м. Київ, 23 вересня 2022 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2022. 84 с.

ISBN 978-617-554-081-7

23 вересня 2022 року у Київському регіональному центрі НАПрН України Радою молодих вчених проведено науково-практичний семінар «Зловживання правом: проблеми законодавчого визначення», у якому взяли участь молоді вчені, аспіранти та студенти, а також працівники з практичним досвідом роботи. До збірника увійшли тези доповідей з питань зловживання правом у сфері оподаткування, надання фінансових послуг, зловживання процесуальними правами та інші проблемні питання зловживання правом в умовах воєнного стану.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, студентам, аспірантам, докторантам та всім, хто цікавиться актуальними питаннями зловживання правом.

УДК 341.947:340.132.6(063)

ISBN 978-617-554-081-7

© Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України, 2022
© автори, 2022

ЗМІСТ

Неприпустимість зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві під час розгляду та вирішення податкових спорів Атаманчук Н. І.	5
Зловживання правом у сфері оподаткування: особливості галузевого правозастосування Кармаліта М. В.	9
Окремі аспекти зловживання правом у сфері відносин із надання страхових послуг Міловська Н. В.	13
Захисна функція в податково-деліктному провадженні як концептуальна основа неприпустимості зловживання правами платників податків в умовах воєнного стану Березенко І. В.	18
Зловживання правом у сфері банківської діяльності Біленко М. С.	22
Зловживання дискреційними повноваженнями в податковій сфері Коломієць П. В.	27
Around the definition of «abuse of law» Elżbieta Żywucka – Kozłowska	32
Зміна окремих умов примірного договору на етапі укладення цивільно-правового договору Абрамчук Д. В.	38
Зловживання процесуальними правами на стадії підготовчого провадження Бесага І. В.	41
Зловживання батьківськими правами та обов'язками в період воєнного стану Вербовий А. О., Ліщук У. В.	47
Сутність зловживання правом у сфері оподаткування: аналіз доктринальних підходів Глушко А. О.	51

Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців Дубовик А. П.	54
Зміни у законодавстві про колективні договори в умовах воєнного стану та їх негативні наслідки для учасників соціально-трудова відносин Корнілов Д. С.	57
Цивільне судочинство в умовах воєнного стану Крюкова В. А.	61
Зловживання правом на гуманітарну допомогу під час воєнного стану Сарнавський М. О.	63
Зловживанням правом на звернення в умовах воєнного стану Статкевич М. В.	69
Особливості зловживання правом в оподаткуванні Тимошенко В. В.	74
Адміністративна відповідальність за одержання подарунків: особливості правового регулювання Чалик В. Р.	79

**НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС
РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ**

Атаманчук Н. І.

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
взаємодії держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

В адміністративному судочинстві, основним завданням якого є захист прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, принципи посідають провідне місце.

Одним із принципів адміністративного судочинства є принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, який ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 68 Конституції України [1], згідно з якою кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Окрім того, важливого значення для розкриття цього принципу набувають ще деякі норми прямої дії Конституції України, а саме: ч. 1 ст. 55 – права і свободи людини і громадянина захищаються судом; ч. 2 ст. 55 – кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; ч. 3 ст. 125 – юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір.

Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві втілюється у ст. 45 КАС України [2] та означає те, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, а зловживання процесуальними правами не допускається. Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами,

суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами, суд застосовує до нього заходи. Такими заходами, відповідно до ч. 8 ст. 139 КАС України, є покладення на таку сторону судових витрат повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору [2].

Варто зауважити, що самого поняття «зловживання процесуальними правами» КАС України не містить, а лише надає перелік дій які, з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати як зловживання процесуальними правами, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [2].

Зауважимо, що наведений у частині другій статті 45 КАС України перелік дій, що можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами, не є вичерпним, а тому

суд може визнати зловживанням також і інші дії, які мають відповідну спрямованість і характер. При цьому, вирішення питання про наявність чи відсутність факту зловживання віднесене на розсуд суду, що розглядає відповідну справу.

Поділяємо думку І. Малярчук [3, с. 125] про те, що потребує удосконалення розгляд адміністративними судами податкових спорів, недоліки під час адміністративного судочинства у вказаній сфері зумовлюються, насамперед, недосконалим податковим законодавством, його застарілістю, колізійністю, невідповідністю сучасним економічним реаліям.

Л. Іщук [4, с. 93] вважає, що до основних проблем виникнення публічно-правових спорів у фіскальній сфері можна віднести неоднозначне застосування норм права, процедурні порушення контролюючими органами, недотримання посадовими особами контролюючих органів норм чинного законодавства при здійсненні ними своїх повноважень.

Зауважимо, що кількість позовних заяв і справ із приводу спорів у податковій сфері, що надходять до судів різних інстанцій, щороку зростає. Зокрема, за даними Державної податкової служби України протягом січня-грудня 2021 року на розгляді у судах різних інстанцій перебувало 77,4 тис. справ на суму 356,8 млрд грн. Розглянуто 25,4 тис. справ на суму 105,9 млрд грн, з них: на користь органів ДПС – 17,7 тис. справ (у т.ч. немайнові спори) на суму 79,4 млрд грн., та на користь платників податків – 7,7 тис. справ на 26,5 млрд гривень [5].

Аналізуючи судову практику розгляду податкових спорів можна визначити велику кількість різноманітних видів зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві, зокрема: використання учасниками судового процесу нецензурної лексики, образливих і лайливих слів чи символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом та з іншими учасниками процесу; необґрунтовані клопотання про відводи суддів або колегії суддів; подання кількох тотожних позовів; сутяжництво тощо.

Так, Ухвалою від 08 липня 2019 року у справі № 120/883/19-а Верховний Суд України повернув касаційну скаргу скаргнику та звернув увагу на те, що «подана касаційна скарга містить образливі висловлювання, зокрема, в абзацах 6, 12, 13 касаційної

скарги, які дискредитують судові органи України та їх посадових осіб. Всі мотиви касаційної скарги зводяться до образливих тверджень на адресу суду» [6].

Зауважимо, що сучасний стан податкового законодавства є досить суперечливим та складним як для платників, так і для контролюючих органів, що зумовлює надзвичайно велику кількість податкових спорів. Окрім того, складність розгляду податкових справ у судах різних інстанцій не сприяють ефективному захисту прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, спричиняють неоднозначність судової практики.

На сьогодні, проблематика зловживань процесуальними правами є актуальною як для вітчизняної науки, так і практики, адже правильний і своєчасний розгляд і вирішення справ у судах є вкрай важливим. Саме тому, дотримання та застосування принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві під час розгляду та вирішення податкових спорів, формування єдиної судової практики для правильного й об'єктивного вирішення цих спорів, підвищить ефективність діяльності адміністративних судів і забезпечить захист прав, свобод та інтересів учасників податкових правовідносин.

Перед Україною як державою, що уклала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію [7], а також отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі, стоїть завдання якнайшвидшої гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Особливого значення у цьому контексті набувають норми щодо дотримання принципів зарубіжного податкового законодавства, що наблизить українське законодавство до європейських правових стандартів, сприятиме вдосконаленню механізмів правотворчості в правореалізації і слугуватиме додатковою гарантією захищеності платників податків.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9497> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Малярчук І. А. Шляхи удосконалення вирішення податкових спорів в адміністративному судочинстві. *Lex Portus*. 2017. № 1 (3). С. 124–133.

4. Іщук Л. П. Особливості розгляду публічно-правових спорів у фіскальній сфері в адміністративному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 2 (31). С. 92–96.

5. Інформація щодо оскаржень рішень станом на 01 січня 2022 року. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih/informatsiya-schodo-oskarjen-rishen/562151.html> (дата звернення: 20.09.2022).

6. Ухвала Верховного Суду України від 08 липня 2019 року у справі № 120/883/19-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82898992> (дата звернення: 20.09.2022).

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30 листопада 2015 року № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 20.09.2022).

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВОГО ПРАВОНАДАННЯ

Кармаліта М. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
фінансової політики Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

Реалізація норм чинного законодавства та належне виконання платниками податків покладених на них обов'язків забезпечує

стабільні надходження до бюджету, ефективне виконання завдань та функцій держави, у тому числі створюються гарантії щодо її фінансової безпеки.

Українське громадянське суспільство і далі формується. Будується демократична, правова, соціальна держава Українська держава. Створюється конкурентоспроможна національна економіка та модернізується управління публічними фінансами. У той час, коли країни змагаються за інвестиції, платники податків намагаються оптимізувати своє податкове навантаження. Множина проблемних питань чекає на відповіді. Сфера податково-правового регулювання вимагає продовження перспективного розвитку.

Проблема зловживань у різних галузях права відома давно. Зазвичай зловживання виникають у цивільному праві. Законотворці «борються» з ними через забороняючу норму в положеннях цивільних кодексів багатьох країн світу. У той же час і податковим відносинам, які за своєю суттю є владномайновими, виникають у результаті публічної фінансової діяльності в сфері мобілізації податків та зборів до бюджетів і спрямовуються на виконання завдань соціально-економічного розвитку суспільства, обороноздатності, безпеки держави, та одночасно дозволяють реалізовувати права, свободи, законні інтереси платників податків, ця проблема має місце. Однак у Основному податковому законі України – Податковому кодексі України – такої норми не вдається віднайти. Однак регулювання податкових відносин характеризується застосуванням правових принципів; частина їх є закріпленими у податковому законодавстві, а деякі (у т.ч., принципи балансу приватного та публічного інтересу, добросовісності та незловживання правом у податкових правовідносинах) існують у правозастосовній практиці [1, с. 108].

У сфері податково-правового регулювання суб'єктами зловживань виступають або платники податків, або контролюючі органи та їх посадові особи, внаслідок чого страждає як приватний, так і публічний інтерес (причому він може бути як правомірний, так і неправомірний). Для прикладу, з одного боку, виникає інтерес платників сплатити якомога меншу суму податку, з другого – існує інтерес контролюючих органів нарахувати якомога більший розмір податкових зобов'язань. Будь-яка

прогалина або колізія податково-правових норм сприяє зловживанням своїми правами й повноваженнями кожного з учасників податкових правовідносин.

Зловживанням правом в оподаткуванні, на думку Д. Сахна, є використання учасником податкових відносин наданих йому суб'єктивних прав або закріплених за ним владних повноважень у цій сфері всупереч їх призначенню й меті регулювання й охорони податкових відносин, що формально відповідає законній поведінці суб'єкта й тому не утворює складу податкового правопорушення, однак за своїми суспільно шкідливими наслідками чинить загрозу нормальному розвитку податкових відносин, а тому потребує реагування уповноважених органів для зупинення відповідної поведінки учасника податкових відносин і застосування за необхідності заходів податкового право відновлення [2, с. 4]. Як бачимо, запропоноване визначення ґрунтується на загальнотеоретичних ознаках поняття «зловживання правом» та враховує специфіку податкових правовідносин.

Як пам'ятаємо, виконання податкового обов'язку є складеним поняттям і тому, зловживання платниками податків своїми правами при виконанні податкового обов'язку виникають за всіма його компонентами – податковим обліком, сплатою податків, оформленням податкової звітності тощо. А. Монаєнко вказує на варіанти таких зловживань та розрізняє їх залежно від того, які положення податкового законодавства платники податків хочуть обійти [3, с. 139]. У якості прикладу наводиться ситуація у сфері міжнародного оподаткування, а саме: «для того, щоб не сплачувати податок на корпорацію в державі за вищою податковою ставкою, материнська компанія реєструє дочірню компанію в юрисдикції з нижчою ставкою цього податку. Далі материнська компанія використовує свою дочірню компанію для перерозподілу податкового тягаря...».

Використання недосконалостей податкового законодавства, щоб усупереч його духу й меті скористатися наданими можливостями, це базова форма зловживання платником податків своїми правами. Інша форма зловживання полягає у використанні платниками своїх прав і свобод у цивільних, господарських, трудових та інших відносинах з метою безпідставного отримання

податкової вигоди [2, с. 14]. Практика свідчить, що найчастіше платники податків зловживають своїм правом на звернення до суду з оскарження рішень контролюючого органу щодо призначення перевірки, її проведення, застосування адміністративного арешту майна; також поширеним є зловживання платниками податків правом на бюджетне відшкодування податку на додану вартість.

Щодо контролюючих органів, то виокремлюють такі різновиди зловживань щодо реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних, відшкодування з бюджету податку на додану вартість, поновлення реєстрації особи як платника податку на додану вартість, видання рішення про відповідність платника податків критерію ризиковості, неправомірного використання свого права на податковий контроль та ін.

Зловживання правом є індикатором і якості податково-правового регулювання суспільних відносин, і стану податкової правосвідомості та правової культури, ефективності правових заходів впливу на суспільні відносини й на реалізацію основоположних складників верховенства права. Для стримування і профілактики зловживання правом необхідно створювати умови, за яких в особи не виникатиме потреб до цього. Влучним є твердження Д. Гетманцева щодо того, що від рівня податкового мистецтва уряду залежить спрямування процесу ухилення від оподаткування (у контексті його ототожнення з абсолютно легальним плануванням) у правильне русло для стимулювання, а не стримування економічного зростання [4, с. 71].

Література:

1. Кармаліта М. В. Правове забезпечення приватного та публічного інтересу в оподаткуванні: дисертація ... д.ю.н. Ірпінь, 2020. 495 с.

2. Сахно Д. С. Зловживання правом у податкових правовідносинах: автореферат дис. ... к.ю.н. Ірпінь, 2019. 23 с.

3. Монаєнко А. Практика Суду ЄС щодо протидії податковим зловживанням. *Податкові спори в адміністративному судочинстві*: збірник тез доповідей П'ятої Міжнародної науково-

практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 4–5 липня 2022 року). Київ: «Компанія «ВАІТЕ», 2022 р. С. 139–142.

4. Гетманцев Д. О. До питання про зловживання платниками податків своїми правами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 9–2. Том 1. С. 69–74.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ ВІДНОСИН ІЗ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Міловська Н. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач відділу дослідження проблем взаємодії держави
та громадянського суспільства
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Зловживання правом є однією з найважливіших проблем сучасної юридичної науки, соціально шкідливим явищем, специфічною формою правового нігілізму. Неоднозначність змістовної характеристики зловживання правом та суміжних понять справедливості, добросовісності, розумності, свободи тощо негативно відбивається на юридичній практиці, обумовлює численні проблеми при функціонуванні правової системи.

Так, у сфері відносин із надання страхових послуг страхувальник при настанні страхового випадку нерідко зіштовхується з протидією з боку страховика у питанні здійснення страхової виплати з тих чи інших причин. Хоча у відповідності до ст. 979 Цивільного кодексу України [1] (далі – ЦК України), за договором страхування страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір

страхування, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Статтею 990 ЦК України передбачено умови та порядок здійснення страхової виплати. Так, страховик здійснює страхову виплату відповідно до умов договору на підставі заяви страхувальника (його правонаступника) або іншої особи, визначеної договором, і страхового акта (аварійного сертифіката). Страховий акт (аварійний сертифікат) складається страховиком або уповноваженою ним особою у формі, що встановлюється страховиком.

Частиною 1 ст. 991 ЦК України та ч. 1 ст. 26 Закону України «Про страхування» [2] передбачені випадки, коли страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати, а саме у разі: 1) навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку, крім дій, пов'язаних із виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинених у стані необхідної оборони (без перевищення її меж), або щодо захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації; 2) вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку; 3) подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку; 4) одержання страхувальником повного відшкодування збитків за договором майнового страхування від особи, яка їх завдала; 5) несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків; 6) наявності інших підстав, установлених законом.

Перелік підстав для відмови у здійсненні страхової виплати, передбачений ст. 991 ЦК України, не є вичерпним та може доповнюватися у самому договорі страхування. При цьому рішення про відмову у страховій виплаті приймається страховиком у строк, визначений правилами страхування та повідомляється страхувальнику в письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови. Зазвичай, строк прийняття рішення щодо здійснення

страхової виплати або рішення щодо відмови у здійсненні страхової виплати складає приблизно 30 днів.

Однак на практиці страховики іноді не дотримуються правила щодо повідомлення страхувальника у строк, передбачений правилами страхування та договором, вдаючись до затягування розгляду питання про виплату страхового відшкодування. Так, незважаючи на те, що договір страхування та закон передбачають строки виплати відшкодування, страховик може перевіряти обставини страхового випадку, що на цілком законних підставах дозволяє йому затягувати процес прийняття відповідного рішення про визнання випадку страховим та виплату страхового відшкодування. Таке право надане ст. 25 Закону України «Про страхування», згідно з якою страховик, у разі необхідності, може робити запити про відомості, пов'язані зі страховим випадком, до правоохоронних органів, банків, медичних закладів, інших підприємств, установ та організацій тощо, а також самостійно з'ясувати причини й обставини страхового випадку.

Аналіз судової практики Верховного Суду останніх років свідчить, що відсутність рішення страховика про відмову у виплаті страхового відшкодування не може вважатися підставою для відмови у задоволенні позову про стягнення таких виплат, оскільки останнє може вказувати на зловживання страховиком своїми правами та навмисне затягування строків виконання зобов'язань перед страхувальником. Звичайно, кожна справа, не дивлячись на однорідність предмету заявлених позовних вимог (стягнення страхової виплати), відрізняється за суб'єктивним складом, підставами позову та фактичними обставинами. Тому в кожному окремому випадку суду необхідно зібрати докази й оцінити, чи було затягування та бездіяльність страховика фактичною відмовою у виплаті страхового відшкодування.

Суди в цілому дотримуються позиції Верховного Суду, задовольняючи позовні заяви про стягнення страхових виплат за відсутності рішення страховика про відмову у здійсненні таких виплат, а також встановлюють факт зловживання страховиками своїми правами. Тобто, бездіяльність страховика у вирішенні питання щодо виплати страхового відшкодування та відсутність рішення страховика про відмову у виплаті страхового відшкодування не можуть вважатися підставою для відмови у

задоволенні позову про стягнення таких виплат, за умови доведеності страхового випадку.

Так, у Постанові № 910/133/21 від 21 грудня 2021 року Верховний Суд дійшов висновку про неправомірність дій страхової компанії щодо відмови у виплаті страхового відшкодування через відсутність акта огляду застрахованого транспортного засобу, складеного на час укладення договору страхування [3]. Адже коли виникає страховий випадок, страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, а решта умов договору є підставою для відмови лише в тому разі, якщо таке порушення положень договору страхувальником перешкодило страховикові переконатися, що ця подія є страховим випадком, і має оцінюватися окремо у кожному випадку. При цьому слід ураховувати, що закон пов'язує обов'язок страховика здійснити відшкодування саме зі страховим випадком, а не з наданням певних доказів страхувальником.

Відмовляючи у виплаті страхового відшкодування у зв'язку з відсутністю акту огляду транспортного засобу, страхова компанія поставила під сумнів той факт, що пошкодження транспортного засобу були завдані страховим випадком та, відповідно, розмір збитків. При цьому страхова компанія не довела, що вона вживала заходів для виконання вимоги правил страхування щодо обов'язкового огляду транспортного засобу, а невиконання такої вимоги є наслідком цілеспрямованих дій/ бездіяльності скаржника.

Верховний Суд неодноразово зазначав, що добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України) – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них (постанова Великої палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі №461/9578/15-ц, постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17, постанова Верховного Суду від 30 листопада 2021 у справі № 910/4224/21).

Поведінка страхової компанії щодо укладення договору без попереднього проведення огляду транспортного засобу та складання акту, а також відмова здійснювати страхове відшкодування взагалі не співмірні з метою страховика щодо отримання захисту від необґрунтованих виплат, пов'язаних з пошкодженнями транспортного засобу, що мали місце до укладення договору, не відповідає принципу добросовісності, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України, та є зловживанням правом з боку страховика, яке спрямоване на завдання шкоди страхувальнику (ст. 13 ЦК України) [3].

Отже, на сьогодні у сфері надання страхових послуг, як показує судова практика, у страхувальника є реальний механізм захисту своїх прав та законних інтересів у випадку недобросовісної поведінки страховика. При цьому позитивний результат для страхувальника знаходиться у прямій залежності від максимального виважених дій при настанні страхового випадку, особливо у питаннях дотримання умов договору страхування та своєчасного повідомлення про це страховика.

Водночас питання зловживання правом повинно залишатися об'єктом особливої уваги правознавців. На жаль, сучасний рівень розробки даної проблеми не відповідає потребам юридичної теорії та практики. Існуючі теоретичні концепції не дають одноставної відповіді про правову природу зловживання правом як об'єктивно існуючого феномену. Науковці, які займаються даною проблематикою, стоять на різних підходах праворозуміння, що в свою чергу й обумовлює протилежність їх поглядів щодо суті, поняття, ознак категорії зловживання правом.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Закон України «Про страхування» від 07 березня 1996 року № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду № 910/133/21 від 21 грудня 2021 року. URL: <https://zib.com.ua/ua/150631.html> (дата звернення: 20.09.2022).

ЗАХИСНА ФУНКЦІЯ В ПОДАТКОВО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА НЕПРИПУСТИМОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Березенко І. В.

*доктор філософії з права, юрисконсульт
Науково-методичного центру вищої
та фахової переддипломної освіти
м. Київ, Україна*

Україна продовжує героїчне протистояння російському вторгненню. Ворог знищив багато підприємств, через війну зруйновані економічні ланцюжки. Тому не менш важливим є фронт економічний [1].

Війна стала випробуванням не лише для державного суверенітету України та влади, а й для вітчизняних платників податків. З моменту запровадження воєнного стану на території України Верховною радою було внесено низку змін до податкового законодавства, які необхідно враховувати при виникненні спорів з податковими органами [2].

У системі функцій податкового права доцільно виділяти захисну функцію, яка являє собою сукупність однорідних норм податкового законодавства, які регулюють відносини між контролюючими органами і фізичними та юридичними особами, що виникають, розвиваються і припиняються у процесі захисту прав, свобод та законних інтересів підвладних суб'єктів податкових правовідносин.

Захисна функція в податковому праві застосовується не завжди, а лише тоді, коли існує певний причинно-наслідковий зв'язок між владними та підвладними суб'єктами податкових правовідносин щодо порушених прав, свобод та законних інтересів останніх.

Це є особливою функцією в податковому праві, яка реалізується під час податково-деліктного провадження з метою відновлення порушеного права, усунення перешкод в його реалізації, усунення реальної загрози порушення суб'єктивних

прав протиправними діями, а також для застосування до порушника заходів правового примусу [3, с. 3].

Притягнення платників податків до фінансової відповідальності зумовлює реалізувати своє право на захист. Саме ця функція дає змогу послідовно розгорнути ланцюг понять предметної податкової сфери, прослідкувати їх зв'язки та взаємозалежності з моменту притягнення платника податку до фінансової відповідальності і реалізації його права на захист. Все це дає можливість створити несуперечливу, логічну послідовність, лише коли платника податку притягнуть до фінансово-правової відповідальності і тоді в нього виникає потреба реалізовувати захист своїх прав, що й проявляється в оскарженні рішення в адміністративному чи судовому порядку [4, с. 14].

Державна податкова служба України у зв'язку з запровадженням воєнного стану в Україні з огляду на військову агресію Російської Федерації проти України, інформує про наступний порядок дій у зв'язку з неможливістю своєчасного подання скарги про перегляд рішень контролюючих органів.

Згідно з п. 56.18 ст. 56 Податкового кодексу України з урахуванням строків давності, визначених статтею 102 Податкового кодексу України, платник податків має право оскаржити в суді податкове повідомлення-рішення або інше рішення контролюючого органу у будь-який момент після отримання такого рішення [5].

Строки подання скарги на податкове повідомлення-рішення або будь-яке інше рішення контролюючого органу можуть бути продовжені за правилами і на підставах, визначених пунктом 102.6 статті 102 Податкового кодексу України [5].

Листом Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 підтверджено, що введення військового стану в Україні з 24 лютого 2022 року до його офіційного закінчення є обставинами непереборної сили (форс-мажорними обставинами) [6].

Дані обставини та зміни мають для платників податків як позитивні так і негативні наслідки. З одного боку зупинення строків на адміністративне оскарження рішення податкової надає змогу скаржнику додатковий час для належного обґрунтування своєї скарги, а з іншого продовжує строки для податкової для

надання відповіді на таку скаргу чи надання індивідуальної податкової консультації тощо [2].

Однак, судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС ВС 27 січня 2022 року по справі № 160/11673/20 висловила правову позицію про те, що процесуальний строк звернення до суду з позовом про скасування податкового повідомлення-рішення у випадку, якщо платник податків не використовував процедуру адміністративного оскарження, визначається ч. 2 ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України та становить шість місяців і обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів [7].

Доцільним є згадати про пп. 112.8.9 п. 112.8 ст. 112 Податкового кодексу України, згідно якого платники податків звільняються від фінансової відповідальності за вчинення податкових правопорушень та порушення іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у зв'язку із настанням форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), засвідчених Торгово-промисловою палатою України [5].

Як вже зазначалось вище настання форс-мажорних обставин з 24 лютого 2022 року засвідчено Торгово-промисловою палатою України в листі від 28 лютого 2022 року, що в свою чергу може бути підставою для скасування фінансових санкцій застосованих податковими органами.

Очевидно, що прогалини на законодавчому рівні створюють не зручності для платників податків і в той же час вони втрачають певні матеріальні блага, але існування захисної функції під час притягнення до фінансово-правової відповідальності дозволяє відтворити попередній стан за допомогою нормативної основи і функціональних засад, які в подальшому можуть бути використані для удосконалення механізму з захисту прав платників податків.

Література:

1. Сплата податків в умовах воєнного стану і економічна безпека держави – речі взаємопов'язані. URL:

<https://lv.tax.gov.ua/media-ark/publiczni-zahodi/585102.html> (дата звернення: 19.09.2022).

2. Що необхідно врахувати під час оскарження рішень податкової? URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/12369_sporiz-podatkvtsyami-pd-chas-vonnogo-stanu-shcho-neobkhdno-vrakhuvati (дата звернення: 19.09.2022).

3. Березенко І. В. Реалізація захисної функції в податково-деліктному провадженні: дис докт. філос. з права. Київ, 2021. 198 с.

4. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження: автореф. дис....докт. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2009. 36 с.

5. Податковий кодекс України України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 19.09.2022).

6. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36779?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.174577378.1958892314.1663527556-698506253.1658138303 (дата звернення: 20.09.2022).

7. Постанова КАС ВС від 27 січня 2022 року по справі № 160/11673/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/103034921?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.206946259.1958892314.1663527556-698506253.1658138303 (дата звернення: 20.09.2022).

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Біленко М. С.

*кандидат юридичних наук, учений секретар
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Зловживання правом є однією з найболючіших тем сучасної юридичної науки. На превеликий жаль, дослідження даної проблематики в Україні знаходяться на дуже низькому рівні і не мають відповідей на низку питань які диктує сьогодення. В свою чергу, юридична теорія та практика, при дослідженнях, зіштовхнулись з численними викликами у сфері зловживання правом, які змушують визначати необхідність загальнотеоретичного аналізу взаємопов'язаних положень.

Відповідно статті 13 Цивільного кодексу України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні своїх прав особа є зобов'язаною утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. Не допускається використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція. Суд може зобов'язати особу припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом [1]. З цього приводу у юридичній літературі вказується на те, що зловживання правом означає здійснення його за межами права. При цьому дослідники вказують, що зловживання правом завжди є усвідомленою поведінкою, хоча відповідне усвідомлення не завжди означає умисел, тобто правомочний суб'єкт може мати різні наміри, і відповідно, його дії по здійсненню права будуть усвідомленими діями. Разом із

тим, «зловживання правом» має більш високу ступінь саме суб'єктивного аспекту заснованого на умисному намірі [2].

Зловживання правом стає актуальною проблемою юридичної науки, що має серйозне практичне значення. Переважно від правосвідомості, її сформованості або реформованості залежать способи, які суб'єкт обирає для реалізації свого суб'єктивного права. Правова демагогія є досить небезпечним способом маніпуляції як індивідуальною і груповою, так і суспільною свідомістю, що використовується переважно у політичних цілях [3, с. 9].

Перші згадки про зловживання правом зустрічаються у рукописах римських юристів. М. А. Тіхонова, в своєму дослідженні встановила, що категорія зловживання правом у формі шикани визнається більшістю актів цивільного законодавства країн Європи. В параграфі 226 діючого Німецького цивільного уложення зазначається, що здійснення права неприпустимо, якщо воно має на меті спричинення шкоди іншому. Конституція Франції 1793 року в статті 6 встановлювала «Свобода есть присущая человеку возможность делать все, что не причиняет ущерба правам другого; ее основу составляет природа, а ее правило – справедливость; обеспечение свободы есть закон. Нравственную границу свободы составляет следующее правило: «Не причиняй другому того, что нежелательно тебе самому от других». У Швейцарському цивільному уложенні, у статті 2 «Зміст правовідносин» встановлено, що кожна особа при здійсненні своїх прав та виконанні своїх обов'язків повинна діяти добросовісно. Явне зловживання правами не має ніякого правового захисту. В Цивільному кодексі Чеської республіки, частині 1 параграфу 3 розділу: Цивільно-правові відносини та захист глави: Загальні положення, встановлено, що здійснення прав та обов'язків, що витікають з цивільно-правових відносин без законних підстав, щоб не порушувати права та законні інтереси інших осіб, не повинні порушувати норми моралі. У Цивільному кодексі Польщі, у статті 5 розділу 1 встановлено, що особа не має права використовувати свої права, які порушують соціально-економічні цілі закону або правил співмешкання. Таке здійснення прав (дія/бездіяльність) неприпустиме та не має права на захист. В Італійському цивільному кодексі немає прямої вказівки на категорію зловживання правом в загальних положеннях, але стаття 883 встановлює заборону

здійснення права власності виключно з метою спричинення шкоди іншим. У Австрійському цивільному уложенні встановлено, що особа, яка здійснюючи свої права спричинила шкоду іншій буде нести відповідальність тільки тоді, коли в неї був на це умисел [4, с. 183].

У національній науковій доктрині відсутні єдині підходи до розуміння категорії «зловживанням правом», що свідчить про багатоаспектність даного поняття, та в свою чергу обумовлює протилежність поглядів щодо суті, поняття і ознак даної категорії. Загалом, існує дві точки зору розуміння зловживання правом: 1) відсутність необхідності такого поняття як зловживання правом, адже здійснення права не може бути за своєю природою протиправним; 2) визнання існування даного поняття.

Більшість авторів схиляється до розгляду зловживання правом як особливого типу цивільного правопорушення, що вчиняється уповноваженою особою при здійсненні права, що їй належить. Інша частина вчених, вважає, що зловживання правом має абстрактний характер, не вважає за доцільне його запровадження в законодавство, або, навіть, категорично заперечують існування цього поняття, що обумовлює численні проблеми. Такий плюралізм думок ускладнює дослідження, але разом з тим, підкреслює необхідність загальнотеоретичного аналізу широкого кола питань, пов'язаних зі зловживанням правом. В постанові від 10 лютого 2021 року у справі № 754/5841/17 КЦС ВС вказав [5], що зловживання правом і використання приватно-правового інструментарію всупереч його призначенню проявляється в тому, що: особа (особи) «використовувала / використовували право на зло»; наявні негативні наслідки (різного прояву) для інших осіб (негативні наслідки являють собою певний стан, до якого потрапляють інші суб'єкти, чий права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає; цей стан не задовольняє інших суб'єктів; для здійснення ними своїх прав не вистачає певних фактів та/або умов; настання цих фактів / умов безпосередньо залежить від дій іншої особи; інша особа може перебувати у конкретних правовідносинах із цими особами, які «потерпають» від зловживання нею правом, або не перебувають); враховується правовий статус особи / осіб (особа перебуває у правовідносинах і як їх учасник має уявлення не лише про обсяг

своїх прав, а й про обсяг прав інших учасників цих правовідносин і порядок їх набуття та здійснення; особа не вперше перебуває у цих правовідносинах або ці правовідносини є тривалими, або вона є учасником й інших аналогічних правовідносин). На нашу думку, цей перелік не є вичерпним і при більш детальному дослідженні буде розширюватись.

Переходячи до зловживання правом у сфері банківської діяльності, слід зазначити, що дані правовідносини характеризуються певними особливостями, які відрізняють їх від інших подібних відносин. У відносинах в банківській сфері існує наявність спеціального суб'єкта (обов'язкова участь банку або іншої спеціальної установи) та наявність спеціального об'єкта.

Якщо звернутись до Постанови Правління Національного банку України від 20 жовтня 2022 року № 222 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18», слід відзначити, що було унесено зміни, які нададуть змогу громадянам захистити свої гривневі заощадження від ризику курсових коливань, а НБУ – зберегти міжнародні резерви. Як зазначається у Постанові, громадяни отримають можливість купувати долари США за офіційним курсом Національного банку з подальшим їх розміщенням на строковий депозит у банку та обов'язковим зворотним продажем купленої валюти після закінчення строку депозиту за офіційним курсом на день проведення зворотної операції. Для компенсації банкам витрат від проведення таких операцій Національний банк нараховуватиме відсотки на валютні залишки на відповідному окремому рахунку в НБУ з виплатою їх у гривні. Тобто, з наведеного вище, нами вбачається, що особа зберігаючи на депозиті кошти в іноземній валюті, позбавляється права отримати їх у валюті в якій вони зберігаються, а буде змушена за вимогою банку переводити свої заощадження знову в гривню.

Також слід звернути увагу на заборони які були введені у банківській сфері з початком повномасштабного вторгнення російської федерації з 24 лютого 2022 року. До прикладу, обмеження покупки у торговельних мережах за кордоном до 100 000 гривень на календарний місяць сумарно з усіх рахунків в валюті гривня, заборона купівлі валюти НБУ. Такі заборони,

безперечно, обмежують права суб'єктів банківських відносин на розпорядження власними коштами.

Отже, аналізуючи все вище зазначене, слід відмітити, що зловживання правом в банківській сфері слід визначати через наступні ознаки: а) заподіяння шкоди; б) наявність негативних наслідків для одного із суб'єктів; в) неправомірне обмеження прав одного із суб'єктів.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.09.2022).

2. Буроменська Н. Л. Поняття та ознаки принципу заборони зловживання правом. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/162017/165285> (дата звернення: 18.09.2022).

3. Бровко Н. І. Проблемні питання формування правової культури в Україні в контексті сучасного державотворення. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7172/1/Problemni_py_tann.pdf (дата звернення: 18.09.2022).

4. Тіхонова М. А. Щодо проблеми зловживання правом. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2\(67\)/uazt_2013_2_29.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2(67)/uazt_2013_2_29.pdf) (дата звернення: 18.09.2022).

5. Зловживання процесуальними і матеріальними правами. URL: [https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/1114247/#:~:text=%D0%92%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D1%96%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96%20\(%D0%B2%D1%96%D0%B4%2010,%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8%20\(%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D1%83\)%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B8%D1%85](https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/1114247/#:~:text=%D0%92%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D1%96%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96%20(%D0%B2%D1%96%D0%B4%2010,%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8%20(%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D1%83)%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B8%D1%85) (дата звернення: 18.09.2022).

ЗЛОВЖИВАННЯ ДИСКРЕЦІЙНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ В ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ

Коломієць П. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна*

Небагато аспектів законодавства про доходи породжують сильніші почуття, ніж здійснення дискреційної влади з боку податкової служби [1, с. 1.]

Приводом для наукового пошуку з тематики зловживання дискреційними повноваженнями в податковій сфері, стали результати проведеного автором аналізу наукових концепцій проблем законодавчого визначення поняття «зловживання правом» в Україні, які свідчать не тільки про відсутність однозначності поглядів вітчизняних науковців на це теоретико-правове явище, але й на кардинально протилежні підходи вчених як до визначення видів, форм, так і ознак, а також і засобів попередження «зловживання правом» (М. Афанасьєва, І. Г. Бабич, Н. Л. Буроменська, Я. В. Греца та інші вчені) [2]. Підставою для розгляду зазначеної вище теми наукової розвідки також є твердження вчених-фахівців у податковій царині, з якими автор ознайомився за результатами огляду джерельної бази їх досліджень з питань зловживання правом у сфері оподаткування (С. О. Бондаренко, Г. Возняк, Д. О. Гетманцев та інші вчені) [3].

Оскільки серед загроз податковій безпеці, що ускладнюють реалізацію національних інтересів України у сфері оподаткування, не останнє місце займають дискреційні повноваження органів влади, як чинники корупції, важливим питанням, що буде розглянуто у нашому дослідженні, стане вивчення поглядів науковців стосовно відповідності наявної в податковому законодавстві України дискреції (розсуду) головному принципу права – принципу верховенства права.

Зокрема, І. Л. Желтобрюх дослідивши у своїй дисертаційній роботі розсуд в податковому правозастосуванні, зазначає, що податкове право не можна охарактеризувати як галузь права, у якій допустимо застосування такого поняття, як розсуд. На користь такої позиції першочергово говорить імперативність усієї галузі податкових відносин, чітка регламентація усіх процесів та процедур, домінування обов'язків над правами. Але така урегульованість податкових відносин іноді призводить до розширення компетенції контролюючих органів, виникнення дискреційних повноважень, що, у свою чергу, є однією з підстав для негативного розсуду таких органів [4, с. 3].

Л. М. Белкін фрагментарно розглянувши дискреційні повноваження податкових органів влади, як чинника корупції, зауважує, що враховуючи великий рівень корумпованості чиновників в Україні, перевагу слід надавати скоріш обмеженням дискреційних повноважень, аніж їх наданню [5]. М. К. Золотарьова у своєму науковому дослідженні наголошує, що надані органам Державної фіскальної служби України дискреційні повноваження перетворюються у небезпечний інструмент, що унеможливує побудову ними партнерських відносин з платниками податків, і є підставою для свавілля та посилення корупції у податкових відносинах [6].

Як стверджує О. В. Костяна, наразі у податковому регулюванні в Україні переважає застосування заходів дискретного характеру, що полягає в цілеспрямованому маневруванні величиною податкових надходжень до бюджету в результаті додаткових дій з боку уряду, пов'язаних з розробкою та ухвалення нових норм та правил стягнення податків відповідно до поточних цілей та завдань державної економічної політики [7]. Вчена вважає, що зазвичай зміни в правилах оподаткування, які є наслідком здійснення дискреційної податкової політики, впроваджуються задля певного впливу на бази оподаткування. Тому необхідним є детальний аналіз результатів застосування заходів дискреційної податкової політики, що мали місце в нашій державі [8].

Розсуд у податково-правовому регулюванні, за твердженням М. П. Кучерявенка – це доволі складне і багатоаспектне явище. Не зважаючи на застосування імперативного методу правового регулювання податкових відносин, певні суб'єкти відповідно до

норм податкового законодавства мають можливість реалізувати свої повноваження не в чіткій відповідності із законодавчим приписом, а обираючи один з декількох можливих варіантів поведінки. Основними факторами, що обумовлюють існування декількох варіантів поведінки суб'єктів податкових правовідносин, є такі: характер і зміст податково-правових норм; специфіка термінології податкового законодавства; наявність колізій податково-правових норм і оціночних понять у змісті останніх [9].

Отже, проблематика законодавчої невизначеності зловживання дискреційними повноваженнями в податковій сфері є вагомою загрозою податковій безпеці України і потребує комплексного теоретичного дослідження для підвищення якості податкового законодавства шляхом чіткої регламентації повноважень податкових органів для усунення проявів дискреційності в прийнятті ними рішень. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу законодавців на нагальній потребі нормативного закріплення проявів зловживання податковим правом (різні види і форми ухилення від сплати податків, серед яких: тіньова економіка, фіктивні підприємства, офшор, зарплата в конвертах) як правопорушення, з обов'язковим нормативно-правовим встановленням юридичної відповідальності за такі діяння.

Література:

1. Cogan D. The Delicate Balance: Tax, Discretion and the Rule of Law / Chris Evans, Judith Freedman, Richard Krever (eds.). Amsterdam: IBFD, 2011. 368 p.

2. Андрушко О. В. Правова категорія «зловживання правом» у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2016. № 5(2). С. 169–174; Афанасьєва М. Зловживання правом на правотворчість. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26–34; Бабич І. Г. Значення принципу добросовісності при визначенні зловживання правом. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 28. С. 24–27; Бакаєв Д. С. Зловживання правом як форма реалізації розсуду в праві. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 295–300; Буроменська Н. Л. Конституційні засади принципу заборони зловживання правом: науково-теоретичний аспект. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Sv. 6, Vyd. 2. С. 60–67; Греца Я. В.

Феномен зловживання правом: «штучна правомірність» чи «прихована протиправність»? *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 70. С. 309–312; Лазарев В. В. Щодо наукової дискусії про юридичну природу зловживання правом. *Право і безпека*. 2021. № 1. С. 151–155; Левада О. В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 192–200; Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.; Поклонська О. Ю. Зловживання правом та його подолання на міжнародному та регіональному рівні. *Журнал східно-європейського права*. 2020. № 83. С. 79–85; Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 23–35; Рогач О. Я. Зловживання правом як результат розсуду в праві. *Форум права*. 2010. № 4; Семеній О. М. Проблема зловживання адміністративним розсудом у діяльності публічної адміністрації: аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2016. № 3(1). С. 132–136; Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. С. 428–430; Стефанчук М. О. Публічно-правовий аспект зловживання правом. *Право і суспільство*. 2016. № 2(2). С. 34–38; Тихомиров Д. О. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 38 (1). С. 26–29.

3. Бондаренко С. О. Зловживання платниками податків своїми суб'єктивними податковими правами: проблеми практики. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 33–37; Возняк Г. Порушення та зловживання в управлінні фінансовими ресурсами на місцевому рівні в умовах децентралізації. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1. С. 173–181; Гетманцев Д. О. До питання про зловживання платниками податків своїми правами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9–2(1). С. 69–74; Голютяк-Пенкальська М. В. Бізнес-омбудсмен як засіб нівелювання зловживання адміністративним впливом податковим органом. *Міжнародний*

науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2021. № 7. С. 11–19; Котенко А. Зловживання органами Державної фіскальної служби України своїми повноваженнями під час проведення перевірок як принцип діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 225–229; Макух О. В. Розсуд і зловживання правом у податково-правовому регулюванні. *Право та інновації*. 2019. № 2. С. 100–106; Сахно Д. С. Зловживання правом у податкових відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: Ірпінь, 2019. 233 с.; Сидоренко Р. В. Спрощена система оподаткування: основні напрями зловживань, причини їх виникнення та шляхи ліквідації. *Економічний форум*. 2019. № 4. С. 241–247; Ямненко Т. М. Проблеми доказування зловживання владою у фінансових правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 33 (2). С. 89–92.

4. Желтобрюх І. Л. Розсуд в податковому правозастосуванні: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 199 с.

5. Белкін Л. М. Дискреційні повноваження органів влади як чинник корупції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 24. С. 91–100.

6. Золотарьова М. К. Щодо окремих питань застосування дискреційних повноважень посадовими особами органів Державної фіскальної служби України. *Форум права*. 2015. № 1. С. 123–128.

7. Костяна О. В. Роль інструментів дискреційного та недискреційного податкового регулювання у стабілізації циклічних коливань економічного розвитку. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 15 (2). С. 57–63.

8. Костяна О. В. Аналіз впливу заходів дискреційної податкової політики на бази оподаткування прямих податків. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 141–145.

9. Кучерявенко М. П. Особливості розсуду в податково-правовому регулюванні. *Science Rise. Juridical Science*. 2017. № 1. С. 37–41.

AROUND THE DEFINITION OF «ABUSE OF LAW»

Elżbieta Żywucka – Kozłowska

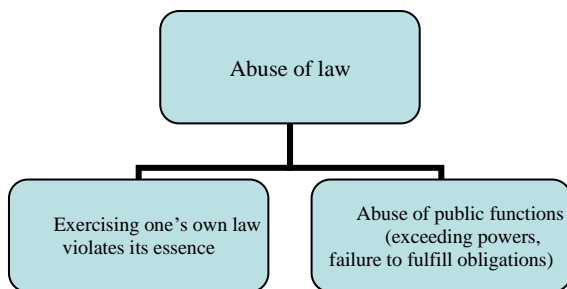
*Assoc. Prof., Department of Criminal Procedure
and Executive Criminal Law, Faculty of Law and Administration
University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland*

Defining an abuse of law would seem an easy task. However, this is illusory. The encyclopaedic definition of the term in question took two forms or possibilities, namely:

„1) abuse of public functions, any offense consisting in exceeding the powers or failure to fulfill obligations by a public official and thus acting to the detriment of the public welfare. or units;

2) abuse of law, an action of a person that formally falls within the scope allowed by a legal norm, but is contrary to the socio-economic purpose of the law or the principles of social coexistence ”¹. It is, however, a definition in the context of the common language, although it contains terms, terms typical of legal and legal language.

Abuse of law understood in this way is the abuse of rights, failure to fulfill obligations by certain entities. Such behavior is classified as prohibited acts under penalty of penalty. ²

Abuse of law in a dichotomous system ³

¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/naduzycie-prawa;3945248.html> [dostępne 16.09.2022]

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138, 1726]

³ Opracowanie własne

Marcin Warchoł, referring to H. Kudlich, indicates that "abuse of law" means the application, use of a given legal tool contrary to the purpose for which it was created, contrary to its intended use (zweck – oder bestimmungswidrige Verwendung) ".⁴ The literature on the subject does not lack works on the title term, but it is in vain to look for a coherent, uniform definition. ⁵ Łukasz Cora is of the opinion that "the use of the concept of abuse of law in a criminal trial is not about the use of a legal phrase characterized by an unambiguously defined content and a strictly defined class of designates, but about the concept of situations in which going beyond the permissible framework (limits) procedural powers destroys ratio legis and functions of a given institution"⁶. The aforementioned view clearly proves that the abuse of law may apply to procedural criminal law as well as other branches of law (civil, administrative, tax, maritime, commercial, etc.). The essence of the application of the law is to secure the implementation of legal standards and statutory guarantees. An abuse of law in this sense may be, for example, failure to appoint a public defender in the event of the perpetrator of the crime. Such an act violates the statutory guarantee of obligatory defense.

Under civil law, "abuse of law" is understood as an exceptional institution, therefore Art. 5 of the Civil Code to be interpreted broadly.⁷ In the provision of art. 5 of the Polish Civil Code, the legislator decided "You cannot make use of your right that would be contrary to the socio-economic purpose of this law or to the principles of social coexistence. Such an act or omission of the rightholder is not considered to be an exercise of the law and is not protected. "⁸ Judicial case law is helpful

⁴ Warchoł M. Pojęcie „nadużycia prawa” w procesie karnym (w:) Prokuratura i Prawo 2007, nr 11, s. 48.

⁵ Między innymi zob. de Bérier, F. L. (2007). Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego; Łukowiak, B. (2020). Nadużycie prawa w procesie karnym. Problemy Prawa Karnego, 30(4), s. 149-164; Borysiak, W. (2010). Ochrona własności a nadużycie prawa. Studia Iuridica, (52), s.17-39; .

⁶ Cora Ł., Gradacja nadużycia prawa w procesie karnym (zarys teoretyczny) (w:) Studia Prawnicze 2029, nr 1, s. 117.

⁷ Wiśniewski, A. W. (2013). Nadużycie prawa podmiotowego jako podstawa rozciągnięcia zapisu na sąd polubowny na podmioty powiązane kapitałowo. Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego, (13), 9-18.

⁸ Dz.U.2022.0.1360 t.j. – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

in defining the term in question. According to the judgment of the Supreme Court "Taking into account that the Republic of Poland is a democratic state ruled by law, implementing the principles of social justice (Article 2 of the Polish Constitution), it should be assumed that referring to the principles of social coexistence means referring to the idea of equity in law and to recognized values in the culture of our society. Generally speaking, it can be assumed that the principles of social coexistence should be understood as the basic principles of ethical and fair conduct "(Judgment of the Supreme Court – Civil Chamber of 23 May 2013, IV CSK 660/12). violation of the principles of social coexistence by a person who violates these principles (or legal provisions) "(Order of the Supreme Court – Civil Chamber of September 25, 2020, I CSK 812/19).

It follows directly from the quoted judgments that the jurisprudence is unchanging and compatible with the doctrine. The abuse of law clause may be used only and only exceptionally – as a last resort. This is due to the fact that its application breaks the validity of legal norms, replacing them with non-codified principles of equity dependent solely on the individual assessment of the judge hearing a given case. Under the applicable law, the rules give way to legal norms. Listed in art. 5 of the Civil Code, the principles of social coexistence are a type of legal clause relating to generally recognized norms. It should be noted here that the analyzed principles of social coexistence are also included in the Labor Code (Article 8 of the Labor Code)⁹. In the provision of art. 8 of the Labor Code, the legislator indicated: “You cannot make use of your right that would be contrary to the socio-economic purpose of this right or the principles of social coexistence. Such an act or omission of the rightholder is not considered to be an exercise of the law and is not protected.”¹⁰ It is impossible not to notice that the content of the quoted provision from the Labor Code is the same as the previously quoted provision of Art. 5 of the Civil Code. The clause of the principles of social coexistence in the case of labor law is closely related to preventing situations when the application of the law would lead to conduct inconsistent with moral norms. As a result, it is against the law to use your rights, which violates the principles of social coexistence.

⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodeks pracy [Dz.U.2022.1510 t.j]

¹⁰ Tamże, art. 8 KP

Pursuant to these principles, in the case of concluded contracts, the inability to perform a service should be referred to only when the actual performance of such a service is impossible despite the effort put into trying to perform it.

Robert Andrzejczak writes “the very concept of abuse of the law is related to its purpose, good faith or customs, or even the principle of equity. These clauses are designed to ensure that the exercise of one’s own law does not violate its essence. Such restrictions are also included in the document developed by the Council of Europe, namely in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, specified in Art. 17 and 18”¹¹. It is difficult to disagree with the presented position, considering the wording of both articles.¹² According to the adopted position of the Constitutional Tribunal in Poland, the provision in Art. 17 of the said Convention prevents abuse of subjective rights and limits the rights of the legislator.¹³

The problem of abuse of law is an area of scientific exploration in virtually all legal systems of civilized countries in the world, which is confirmed by numerous publications.¹⁴ Safeguard clauses are a barrier to abuse of the law. Crossing the border prescribed by law is an abuse

¹¹ Andrzejczak, R. (2006). Nadużycie prawa w świetle art. 17 europejskiej konwencji praw człowieka. *Roczniki Nauk Prawnych*, 16 (1), s. 78.

¹² Art. 17. „Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji, albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje Konwencja”. Art. 18 „Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza Konwencja, nie będą stosowane w innych celach niż te, dla których je wprowadzono”. Przywołanie za: Andrzejczak, R. (2006). Nadużycie prawa w świetle art. 17 europejskiej konwencji praw człowieka. *Roczniki Nauk Prawnych*, 16(1), s. 78.

¹³ Tamże, s. 79.

¹⁴ De La Feria, R., Vogenauer, S. (Eds.). (2011). *Prohibition of abuse of law: a new general principle of EU law?*. Bloomsbury Publishing; De La Feria, R. (2008). *Prohibition of abuse of (Community) law: the creation of a new general principle of EC law through tax*. *Common market law review*, 45(2); Дем’яненко, Ю. І. (2012). Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: аналіз нової редакції ст. 182 КК України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, (4), 128-132; Резнікова, В. В. (2013). Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*, (1), 23-35.

resulting in the liability of the entity that committed it. In practice, it is most often failure to comply with the obligation and exceeding the rights.¹⁵

Literature:

1. Andrzejczuk, R. (2006). Nadużycie prawa w świetle art. 17 europejskiej konwencji praw człowieka. *Roczniki Nauk Prawnych*, 16 (1).

2. Borysiak, W. (2010). Ochrona własności a nadużycie prawa. *Studia Iuridica*, (52).

3. Cora Ł., Gradacja nadużycia prawa w procesie karnym (zarys teoretyczny) (w:) *Studia Prawnicze* 2029, nr 1.

4. de Bérier, F. L. (2007). Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

5. De La Feria, R., Vogenauer, S. (Eds.). (2011). *Prohibition of abuse of law: a new general principle of EU law?*. Bloomsbury Publishing.

6. De La Feria, R. (2008). Prohibition of abuse of (Community) law: the creation of a new general principle of EC law through tax. *Common market law review*, 45(2).

7. Дем'яненко, Ю. І. (2012). Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: аналіз нової редакції ст. 182 КК України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, (4).

8. Liszewska, A. (2014). Przestępstwo nadużycia władzy przez funkcjonariusza publicznego–problemy z wykładnią art. 231 § 1 Kodeksu karnego. *Kontrola Państwowa*, 59(5 (358)).

9. Łukowiak, B. (2020). Nadużycie prawa w procesie karnym. *Problemy Prawa Karnego*, 30 (4).

¹⁵ Zob. Mironowicz, M. (2015). Przekroczenie uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych. *Obronność–Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej*, (3 (15)), 93-99; Zoll, A. (2004). Przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przez funkcjonariusza publicznego w świetle europejskiego kodeksu dobrej administracji,[w:] S. Pikulski, B. Brzeziński, M. Goettel, A. Biegalski, A. Goettel, D. Gibasiewicz (red.), *Ius et lex. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Kabata*, Olsztyn; Liszewska, A. (2014). Przestępstwo nadużycia władzy przez funkcjonariusza publicznego–problemy z wykładnią art. 231 § 1 Kodeksu karnego. *Kontrola Państwowa*, 59(5 (358)), 79-94.

10. Mironowicz, M. (2015). Przekroczenie uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych. *Obronność–Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej*, (3 (15)).

11. Резнікова, В. В. (2013). Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*, (1).

12. Warchoł M. Pojęcie „nadużycia prawa” w procesie karnym (w:) *Prokuratura i Prawo* 2007, nr 11.

13. Wiśniewski, A. W. (2013). Nadużycie prawa podmiotowego jako podstawa rozciągnięcia zapisu na sąd polubowny na podmioty powiązane kapitałowo. *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, (13).

14. Zoll, A. (2004). Przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przez funkcjonariusza publicznego w świetle europejskiego kodeksu dobrej administracji, [w:] S. Pikulski, B. Brzeziński, M. Goettel, A. Biegalski, A. Goettel, D. Gibasiewicz (red.), *Ius et lex. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Kabata*, Olsztyn.

Others

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/naduzycie-prawa;3945248.html> [dostępne 16.09.2022].

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138, 1726].

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny [Dz.U.2022.0.1360 t.j.].

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodek pracy [Dz.U.2022.1510 t.j.].

ЗМІНА ОКРЕМИХ УМОВ ПРИМІРНОГО ДОГОВОРУ НА ЕТАПІ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Абрамчук Д. В.

*аспірант юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

Питання динаміки договірної правовідносини завжди викликають жвавий науковий інтерес, що викликано специфікою конкретної договірної конструкції як підстави виникнення відносин між сторонами. З урахуванням цього, розглянемо специфіку зміни окремих умов примірною угодою, що, у свою чергу, дозволить більш детально дослідити особливості правової природи зобов'язальних правовідносин, породжуваних застосуванням конструкції примірною угодою.

Загалом в правовій доктрині під зміною умов угоди розуміється чітко передбачена юридично-логічна послідовність дій та стадій, що виражається в різноманітних способах узгодження нових умов угоди шляхом волевиявлення. Зміна угоди означає, що при збереженні його сили в цілому та чи інша умова або кілька з них, в тому числі ті, котрі пов'язані з виконанням договірних зобов'язань, формулюються по-новому порівняно з тим, як це було зафіксовано початково при укладенні первісного угоди. Зміна угоди спрямована не на ліквідацію укладеної угоди сторонами угоди, а лише на зміну окремих його умов шляхом вчинення, як правило, обома сторонами відповідних юридичних дій, які фактично за своєю природою є правочином, оскільки правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1, с. 114].

Зважаючи на вказане, під зміною угоди слід розуміти коригування та викладення чинних його умов у іншому, ніж це було на момент укладення, формулюванні, зумовлені об'єктивними чи суб'єктивними обставинами, які впливають чи можуть вплинути на належне виконання сторонами своїх договірних зобов'язань. Важливою у питанні зміни цивільно-

правового договору є норма ч. 1 ст. 651 ЦК України, яка закріплює загальне правило, за яким зміна договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. З чого робимо висновок, що зміна умов договору у вітчизняному правопорядку є можливою за наявності на це взаємної згоди сторін, водночас одностороння зміна договору є винятком із правил у випадку закріплення такої можливості безпосередньо у змісті договору або положеннях законодавства.

Разом із тим важливо зауважити, що вищезазначені норми ст. 651 ЦК України та ст. 188 ГК України присвячені правовому регулюванню відносин зі зміни уже укладеного цивільно-правового договору на етапі виконання сторонами своїх зобов'язань. Натомість у контексті дослідження особливостей примірною договору актуальним є питання зміни договору і на етапі його укладення, що впливає з положень ч. 4 ст. 179 ГК України, яка зазначає, що при використанні примірною договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання, сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст.

Як зазначає з цього приводу О. А. Беяневич, примірні договори за змістом абз. 3 ч. 4 ст. 179 ГК України мають рекомендаційний характер, оскільки визначають бажану з точки зору законодавця договірну модель. При цьому примірні договори можна розглядати як «м'яку» модель державного регулювання господарських договірних відносин, оскільки недодержання такого роду рекомендаційних норм не тягне настання негативних наслідків для сторін договору. Оскільки реалізація рекомендаційних норм, які вказують лише на можливість і бажаність діяти певним чином і недотримання яких адресатом не тягне негативних юридичних наслідків, сторони повинні мати право не тільки змінювати за взаємною згодою окремі умови, передбачені примірними договорами, і доповнювати їх зміст (як це передбачено абз. 3 ч. 4 ст. 179 ГК), але й повністю відійти від тексту примірною договору [2, с. 465].

Погоджуючись із вченою, зазначимо, що у випадку, якщо потенційні контрагенти прийняли рішення спростити процес укладення домовленості між ними шляхом використання тієї чи іншої примірною форми договору, розробленої та рекомендованої

суб'єктом владних повноважень, за загальним правилом, вони вправі скоригувати, проте не усі, а лише окремі умови примірнього договору або доповнити його зміст новими. При цьому використання законодавцем терміну «окремі умови» у контексті встановлення меж свободи потенційних контрагентів щодо зміни умов примірнього договору є далеким від досконалості, адже суттєво ускладнює розуміння того, які саме умови сторони вправі змінити за взаємною згодою. Проте, опираючись на такі важливі приватноправові принципи, як диспозитивність та свобода договору, робимо висновок про потенційну змінюваність усіх умов примірнього договору, якщо у положеннях чинного законодавства відсутні вказівки на їх незмінюваний характер. Такий підхід, зокрема, збережено у змісті Примірнього договору оренди нерухомого або іншого окремого індивідуально визначеного майна, що належить до державної власності.

Крім того, не менш важливою передумовою внесення змін до примірнього договору при його використанні, яка також впливає зі змісту ч. 4 ст. 179 ГК України, є наявність взаємної згоди сторін, що гармоніює із загальним законодавчим підходом до зміни цивільно-правового договору, закріпленого у ст. 651 ЦК України і ст. 188 ГК України, та в цілому відповідає основній концепції цивільно-правового договору як взаємоузгодженої домовленості.

Отже, на етапі укладення цивільно-правового договору на основі примірнього договору зміна умов останнього є можливою за наявності взаємної згоди на це потенційних сторін договору. У випадку відсутності такої згоди повинні застосовуватися умови примірнього договору в редакції, затвердженій відповідним нормативним актом. Крім того, з урахуванням змісту абз. 2 ч. 3 ст. 6 ЦК України, який забороняє сторонам договору відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами, зміна умов примірнього договору допускається за відсутності у нормах чинного законодавства вказівок на їх незмінюваний характер. Таким чином, зміна умов примірнього договору на етапі укладення цивільно-правового договору на його основі є можливою за умови дотримання таких передумов, як: 1) відсутність у законодавстві

вказівок на незмінюваний характер умов примірного договору, які сторони мають намір змінити; 2) наявність взаємної згоди сторін на зміну тих чи інших умов примірного договору.

Література:

1. Родман Т. О. Проблема визначення поняття зміни умов договору в цивільному законодавстві України. *Судова апеляція*. 2014. № 3. С. 114.

2. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 465.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Бесага І. В.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

На сьогоднішній день у цивільному судочинстві доволі поширеною є ситуація латентного зловживання стороною наданими їй процесуальними правами, що призводить до закриття провадження у справі без вирішення спору по суті. Мова передусім ведеться про випадок подання учасниками справи (окрім сторони позивача) клопотання про закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета позову після закриття підготовчого провадження. Відповідне клопотання позбавляє сторону позивача процесуальної можливості подати заяву про зміну предмета позову у відповідності до ч. 3 ст. 49 ЦПК України, тобто у підготовчому засіданні. У подібних ситуаціях зацікавлені суб'єкти посилаються на недобросовісність (зловживання процесуальними правами) відповідним учасником провадження та на відсутність висновку Верховного Суду щодо повернення на

стадію підготовчого провадження у разі порушення судом першої інстанції процесуальних прав сторони щодо порядку закінчення цієї стадії судового розгляду [2; 3; 15].

Відповідно до ч. 1 ст. 189 ЦПК України завданнями підготовчого провадження є: 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог; 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів; 4) вирішення відводів; 5) визначення порядку розгляду справи; б) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті. Стаття 197 ЦПК України передбачає, що суд у підготовчому засіданні, зокрема, у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви; з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі; вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста. Частина 2 статті 200 ЦПК України передбачає, що за результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про: 1) залишення позовної заяви без розгляду; 2) закриття провадження у справі; 3) закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті. Згідно із положенням п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК України підставою для закриття провадження у справі є встановлення відсутності предмету спору. Відповідно до ч. 2 ст. 43 ЦПК України учасники справи зобов'язані, зокрема, сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи. Відповідно до положень ст. 222 ЦПК України (під час розгляду справи по суті) головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом (ч. 2 ст. 222 ЦПК України). Також ч. 2 ст. 126 ЦПК України передбачає, що документи, подані після

закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

З огляду на зазначене, клопотання про закриття провадження у справі має бути подане у підготовчому засіданні. Подання такого клопотання після набрання чинності ухвалою суду про закриття підготовчого провадження та призначення до розгляду цивільної справи (особливо у випадку не зазначення причин пропущення встановленого законом строку для подання даного клопотання), є порушень вимог ЦПК України та, має бути залишене без розгляду на підставі ст. ст. 44, 126 та 222 ЦПК України.

Однак, залишення такого клопотання без розгляду не вирішить ситуацію з відсутністю предмету спору і суддя буде змушений винести ухвалу про закриття провадження у справі. Єдиною передбаченою на цей час процесуальною можливістю уникнути такого судового рішення є звернення до суду з клопотанням про повернення до розгляду справи у підготовчому провадженні (у порядку ст. ст. 189, 197, 198 та 222 ЦПК України). Аргументацією такого клопотання повинно слугувати зловживання процесуальними правами учасником, що подав клопотання про закриття провадження у справі з порушенням процесуальних строків.

Щодо можливості повернення у підготовче провадження, то Верховний Суд у справі № 916/2421/18 зазначив, що судовий розгляд на стадії підготовчого засідання безпосередньо пов'язаний з діяльністю суду по, зокрема, остаточному визначенню предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу. Вказаному обов'язку суду кореспондується, зокрема, обов'язок учасників справи не зловживати своїми правами (ст. 44 ЦПК України), обов'язок сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи, а також подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази (ст. 43 ЦПК України) [4].

Також Верховний Суд у постанові у справі № 902/271/18 погодився з судами першої та апеляційної інстанцій у питанні можливості повернення до стадії підготовчого провадження після його закриття у випадку, якщо судом встановлено замовчування відповідачем важливого питання, яке мало б бути вирішено саме на стадії підготовчого провадження. На думку Верховного Суду,

стадія підготовчого провадження з огляду на її мету є не формальною, а реальною запорукою здійснення ефективного правосуддя на стадії розгляду справи по суті, тож належне та добросовісне ставлення до стадії підготовчого провадження як з боку суду, так і з боку всіх учасників справи, є таким, що у повній мірі відповідає засадам справедливого правосуддя. У Постанові у справі № 907/651/18 від 26 січня 2022 року Верховним Судом зроблено висновки, що суди першої інстанції за наявності певних обставин можуть прийняти рішення про повернення до стадії підготовчого провадження після його закриття для вчинення тих чи інших процесуальних дій, які можуть бути реалізовані лише на стадії підготовчого провадження [5; 6].

Хоча дані правові позиції винесені Верховним Судом у господарських справах, їх застосування у цивільному процесі не є поодиноким [9; 11; 14]. Суди першої ланки також сформуvalи певний підхід до вирішення питання про повернення у підготовче провадження. Так, підставами для відмови у задоволенні відповідного клопотання є: а) закінчення встановлених законодавством строків проведення підготовчого провадження (ч. 3 ст. 189 ЦПК України) [12]; б) відсутність прямої вказівки закону на можливість повернення у підготовче провадження [13]; в) відсутність стадії підготовчого провадження в положеннях ЦПК України в редакції, яка була чинною на момент призначення конкретної справи до судового розгляду [8]; г) необхідність дотримання принципів стадійності цивільного процесу та правової визначеності, а також метою недопущення зловживання тієї чи іншої сторони процесуальними правами [7]; д) наявність можливості вчинити процесуальну дію без повернення до підготовчого провадження [10].

З огляду на наведене можна зробити висновок, що процесуальна можливість повернення до розгляду справи у підготовчому провадженні є дієвим механізмом протидії зловживання учасниками справи їх процесуальними правами. Необхідність нормативного закріплення відповідної можливості є очевидною. У той же час, «надмірно формальне, бюрократичне застосування правових норм і вчинення дій, що мають юридичне значення, безвідносно врахування їх доцільності, зважаючи на обставини конкретної справи, і необхідності забезпечення

ефективного захисту прав, свобод та інтересів у цивільному судочинстві може призвести до порушення права на справедливий судовий розгляд» [1]. Таким чином, не залежно від нормативного регулювання, пріоритетне значення має формування єдиної судової практики щодо винесення ухвал про задоволення/ відмову у задоволенні клопотання про повернення у підтовчє провадження, а також врахування специфіки конкретної судової прапи та загальних принципів провадження цивільного судочинства.

Література:

1. Окрема думка судді Верховного Суду Берназюка Я. О. від 25 квітня 2018 року у справі № 826/5575/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

2. Постанова Верховного Суду від 14 грудня 2021 року у справі № 565/482/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>. (дата звернення 20.09.2022).

3. Постанова Верховного Суду від 17 березня 2021 року у справі № 565/482/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>. (дата звернення 20.09.2022).

4. Постанова Верховного Суду від 02 жовтня 2019 року у справі № 916/2421/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>. (дата звернення 20.09.2022).

5. Постанова Верховного Суду від 03 жовтня 2019 року у справі № 902/271/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

6. Постанова Верховного Суду від 26 січня 2022 року у справі № 907/651/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

7. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 24 травня 2021 року у справі № 199/1725/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

8. Ухвала Буринського районного суду Сумської області від 08 липня 2022 року у справі № 574/1342/13-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

9. Ухвала Дзержинського районного суду м. Харкова від 20 липня 2021 року у справі № 638/19738/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

10. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29 липня 2021 року у справі № 369/1446/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

11. Ухвала Красноокнянського районного суду Одеської області від 29 жовтня 2020 року у справі № 506/17/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

12. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 17 серпня 2022 року у справі № 645/4034/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

13. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 28 жовтня 2021 року у справі № 766/18816/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

14. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 20 січня 2022 року у справі № 466/4074/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2022).

15. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. 42. Ст. 492.

ЗЛОВЖИВАННЯ БАТЬКІВСЬКИМИ ПРАВАМИ ТА ОБОВ'ЯЗКАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Вербовий А. О., Ліщук У. В.

студенти Державного податкового університету

Науковий керівник: Самілик Л. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Україна

Зловживання батьківськими правами та обов'язками завжди було і залишається актуальною проблемою, яка особливо загострюється за умов воєнного стану в країні. Дитині, як суб'єкту в сімейних правовідносинах, слід виділяти окреме місце, оскільки малолітні та неповнолітні суб'єкти фактично не володіють інформацією стосовно того, що їхні права порушуються батьками, опікунами чи піклувальниками, і того, що вони мають можливість на захист порушуваних прав.

В сімейному праві під зловживанням батьківськими правами науковці розуміють здійснення батьками, які несуть відповідальність за дитину, будь-яких дій, які могли заподіяти їй шкоду [1].

Якщо розглядати питання зловживання батьківськими правами більш ширше, то можна сформулювати наступне визначення: «під зловживанням батьківськими правами доцільно вважати здійснення батьками або іншими особами, що їх замінюють, визначених законом суб'єктивних прав, але всупереч інтересам дітей, тобто їм на шкоду».

Саме ж законодавство такого терміну як зловживання батьківськими правами не передбачає, для цього використовується «ухилення або невиконання батьками своїх обов'язків». Вираження цього терміну ми можемо побачити в ч. 4 статті 15 та ч. 4 статті 155 Сімейного кодексу України (далі – СК України), де зазначається, що: «Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом» [2]. Також СК України

вказує у п. 2 ч. 4 статті 157: «Той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому з батьків» [2]. Таким чином, ми можемо побачити, що СК України надає більшої переваги терміну ухилення і не виконання обов'язку ніж зловживання батьківськими правами.

Якщо у мирні часи найбільш поширеними прикладами зловживаннями були використання дітей для жебракування; змушування дитини до вчинення протиправної поведінки, крадіжок; нецільове використання коштів, які виділяються опікунам та усиновлювачам для утримання дітей-сиріт або вчинення інших протиправних дій, то в період війни з'явилися нові види зловживань.

Із початком воєнних дій на території України одним із видів зловживань правами в сфері сімейних правовідносин можна вважати встановлення опіки, піклування або ж усиновлення дітей, як засобу для отримання дозволу виїзду за кордон чоловікам. Як відомо, з метою здійснення заходів правового режиму воєнного стану, виїзд за кордон громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років обмежено. Водночас, така заборона не є абсолютною. Вона не стосується деяких категорій осіб (які за станом здоров'я виключені з військового обліку, мають інвалідність, які постійно проживають чи навчаються у ВЗО за кордоном, а також низки інших категорій). Зокрема, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» звільняє від призову на військову службу батьків, на утриманні яких перебуває троє і більше дітей віком до 18 років; батьків, опікунів та піклувальників які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років або іншими тяжкими захворюваннями; усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, на утриманні яких перебувають діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років [3].

Зважаючи на зазначені умови уникнення мобілізації, з початку війни була значна кість випадків, коли сім'я усиновлювала або встановлювала опікунство над трьома неповнолітніми дітьми-сиротами, над дітьми з інвалідність тощо, для того щоб отримати законне відстрочення у

військкоматі та мати можливість для виїзду за кордон. В більшості випадків, такі спроби закінчувалися успішним перетином кордону, але траплялися випадки, коли прикордонна служба забороняла виїзд такого роду батькам та опікунам, оскільки важко уявити подальшу долю дітей, які були усиновлені лише для того, щоб законно перетнути кордон. Непрогнозованим залишається питання, чи будуть в подальшому батьки, усиновлювачі та піклувальники виконувати передбачені законодавством обов'язки піклування, виховання та утримання дітей.

Наразі такого виду зловживання ніяким чином не врегульовуються законодавством і не передбачають жодних санкцій, оскільки законодавець не припускав можливе використання правових можливостей з корисливою метою.

Доля дітей, які були усиновлені в Україні громадянами України та проживають за межами країни на даний період часу, не контролюється, а тому виникає вірогідність зловживання батьківськими обов'язками щодо усиновлених. В умовах воєнного стану в окремих регіонах через активні бойові дії виникає проблема неможливості забезпечити якісну перевірку документів, з'ясувати думку дитини щодо усиновлення конкретним кандидатом, отримати висновки і згоди зацікавлених сторін. Мінсоцполітики на рахунок даного питання має таку думку: «Без такої перевірки та попередньої роботи існують великі ризики, що дитина може потрапити до шахраїв, осіб, які не забезпечуватимуть її права та найкращі інтереси, або торгівців людьми» [4]. Тобто аналізуючи зазначене, можна зрозуміти, що держава хвилюється за долю дітей, та намагається унеможливити зловживання батьківськими правами стосовно дітей в період війни.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що воєнні дії, які ведуться на території України, для окремих громадян є «ширмою», за якою вони собі дозволяють зловживання в різних галузях права, сімейне право не стало виключенням. В період війни інститут усиновлення, опіки та піклування став свого роду засобом для ухилення чоловіками від обов'язку нести військову службу та виконувати свій військовий обов'язок перед Батьківщиною. Такого роду зловживання батьківськими правами та обов'язками почали фіксуватися в період воєнного стану в

країні, оскільки через ведення активних бойових дій ускладнилися умови перевірки відповідності осіб вимогам для встановлення опікунства чи усиновлення, а також ускладнилася можливість державних органів вести перевірки умов життя дітей, оскільки бойові дії часто змушують населення до територіальних переміщень як по країні, так і за її межі. Разом з тим, такого роду переміщення можуть слугувати для зловживання батьківськими обов'язками, оскільки кошти на утримання дітей від держави батьки отримують, а куди спрямовують отримані кошти держава не в змозі проконтролювати.

Отже, такого роду зловживання батьківськими правами стали випробуванням для українського законодавства, оскільки сама система встановлення опіки, піклування та усиновлення над дітьми зазнала збоїв у роботі та потребувала державного втручання, яке здійснювалось шляхом різного роду роз'яснень компетентних державних органів. Вважаємо, що в подальшому має бути зосереджена увага на проблемах зловживання батьківськими правами та обов'язками, а також є потреба внесення змін в сімейне законодавство, що стосуються чіткого визначення поняття «зловживання сімейними правами», його змісту, закріплення превентивних заходів, а також відповідальності за такі дії з метою забезпечення дотримання прав дітей та унеможливлення їх порушення зі сторони осіб, які несуть за них відповідальність.

Література:

1. Логвінова М. В. Зловживання батьківськими правами: постановка проблеми. *Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів (23 квітня 2010 року). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2010. С. 82-86.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року №3543-XII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/conv#n424> (дата звернення: 21.09.2022).

4. Міждержавне усиновлення в умовах воєнного стану: роз'яснення Мінсоцполітики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizhderzhavne-usinovlennya-v-umovah-voynenogo-stanu-rozuyasnennya-minsocpolitiki> (дата звернення: 21.09.2022).

СУТНІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: АНАЛІЗ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ

Глушко А. О.

*здобувач вищої освіти навчальної групи ПМПФ-20-4
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи*

*Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

Однією з найбільш складних та дискусійних проблем в сучасній правовій системі є проблема зловживання правом. На сьогодні можна виокремити дві основні групи науковців, яких об'єднують погляди щодо розуміння поняття «зловживання правом». Представники першої групи вважають, що реалізація права не може бути протиправною, а дії, які йменують як «зловживання правом», у дійсності вчинені за межами останнього. З концептуального погляду представників другого напрямку зловживання правом є таким здійсненням суб'єктивного права, яке спричиняє зло, тотожне будь-якій соціальній шкоді, що завдається суспільним відносинам у процесі реалізації права [1, с. 115].

Варто зазначити, що зловживання правом розуміється як форма здійснення права всупереч його призначенню, через яку суб'єкт завдає шкоди іншим учасникам суспільних відносин. Підкреслимо, що протиправне зловживання правом відрізняється від правопорушення тим, що в першому випадку суб'єкт учиняє

протиправну дію способом реалізації власного суб'єктивного права і початкова стадія такої реалізації перебуває в межах закону.

Можливість і доцільність використання основних засад концепції зловживання правом у процесі регулювання податкових відносин не є загально визнаною. Так, П. О. Селезень розуміє зловживання правом у податкових відносинах як спосіб досягнення антисуспільних, зазвичай протиправних, цілей або отримання пільг і привілеїв, не передбачених правовим статусом особи, яка зловживає правом шляхом провадження дій (бездіяльності), що формально відповідає вимогам закону. Оскільки податок є частиною стягуваного майна платника податків, то й відносини зі сплати останніх, на його думку, є похідними від цивільно-правових відносин [2, с. 130]. Дещо інше тлумачення запропоновано С. М. Грецою та Я. В. Грецою, які поняття «зловживанням правом у сфері оподаткування» трактують як застосування штучних юридичних конструкцій для господарських операцій, що не містять ознак протиправності, але не можуть бути пояснені неподатковими причинами. Подібна поведінка передбачає, що особа, повністю дотримуючись приписів правової норми, діє правомірно, але не отримує юридичного захисту своїх прав, а значить, несе відповідальність за збитки, заподіяні третім особам, оскільки діє на шкоду іншим без правомірної вигоди для себе [3, с. 349].

В. В. Нікітін вирізняє такі негативні аспекти запровадження загальної норми про неприпустимість зловживання правом у податкових правовідносинах:

- практично неможливо сформулювати чіткі загальні критерії добросовісності або зловживання правом;

- податкове право не повинно закликати платника податків етично ставитися до інтересів держави, оскільки воно побудоване на примусі, а примус – не кращий спосіб виховання моралі;

- будь-яка податкова оптимізація буде поставлена під сумнів, адже завжди буде присутньою небезпека визнання дій платника податків недобросовісними. Але прагнення платника до мінімізації податкових платежів усіма законними способами є правомірним і виправданим з огляду на первинність права власності порівняно з податковими зобов'язаннями [1, с. 115].

Варто наголосити, що податковими правами зловживати неможливо, бо вони надані платникові саме для того, щоб він міг захиститись від держави. Адже в податкових правовідносинах йому завжди протиставляється лише держава, а ця обставина окреслює коло наданих платникові прав: він володіє тільки тим мінімумом останніх, які він може використати – у власних інтересах. Назвати використання податкового права тільки у приватних інтересах зловживанням лише означає позбавити платника податків цього права й захисту [4, с. 173].

Виходячи з вище зазначеного, а саме в обґрунтування думки про неприпустимість використання конструкції «недобросовісність платника податків», тісно пов'язаної з концепцією зловживання правом, варто розглянути такі твердження:

- впровадження категорії «недобросовісність платника податків» було обумовлено не глибинними процесами, а кон'юнктурними причинами;

- для податкового права, поряд із фактичним і вольовим, важливим є формально-юридичний аспект, який вносить визначеність у правовідносини;

- поширення на сферу податкового права цивілістичної концепції недобросовісності з покладеною в її основу ідею зловживання правом є помилковим;

- доцільно більш глибоко розробити поняття «зловживання суб'єктивними правами» в сучасній практиці одного з його проявів – необґрунтованого отримання прав і переваг [1, с. 115].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку вітчизняної податкової системи пріоритетним, на нашу думку, є забезпечення принципу справедливості в оподаткуванні. У свою чергу, цей принцип порушується, якщо відповідно до нормативно – правових актів з оподаткування платники податків за рівних умов сплачують менші суми податків, ніж ті платники, які дотримуються закону.

Література:

1. Нікітін В. В. До проблеми зловживання правом у сфері оподаткування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1(26). Т. 4. С. 114–118.

2. Селезень П. О. Співвідношення концепцій зловживання правом та уникнення від оподаткування. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 129–136.

3. Греца С. М., Греца Я. В. Особливості застосування категорій «доброчесність» та «зловживання правом» при визначенні меж податкового планування. *Закарпатські правові читання. Трансформація національних правових систем країн центральної та східної Європи в умовах сучасних викликів*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 348–352.

4. Бечко П. К., Бондаренко Н. В., Лиса Н. В., Гузар Б. С., Шумило Т. В. Протидія зловживанню у податкових відносинах як захисний механізм справедливого оподаткування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. С. 172–181.

МІЖНАРОДНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАВА БІЖЕНЦІВ

Дубовик А. П.

студентка

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: **Задаля Д. К.***

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Міжнародне гуманітарне право є зведенням норм, спрямованих, з гуманітарних міркувань, обмеження наслідків збройних конфліктів. Воно захищає осіб, які не беруть участь або більше не беруть участь у військових діях, та обмежує засоби та методи ведення війни.

Однак якщо війна ще відносно нещодавно вважалася священним правом держави, а конфлікти здебільшого мали

міжнародний характер, то нині картина кардинально змінилася. На зміну дійшли внутрішні збройні конфлікти. Якщо слідувати термінології міжнародного права – збройні конфлікти неміжнародного характеру. Їхній правовий режим регулюється незначним (на відміну від збройних конфліктів міжнародного характеру) числом міжнародних документів. По-перше, ця єдина ст. 3 Женевських конвенцій 1949 р., що передбачає загальне гуманітарний напрям у вирішенні всіх спірних ситуацій, що виникають, прямо не врегульованих Женевськими конвенціями [1].

Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни містить загальні правила, що застосовуються як до всіх осіб, що отримують захист МГП (санітарні та безпечні зони, евакуація, медична допомога), так і тих, що стосуються «захищених осіб» у значенні ст. 4 цієї Конвенції (гарантії гуманного поводження). Женевська конвенція містить норми, що стосуються громадян супротивника, які опиняються на території учасниці конфлікту. Також Женевська конвенція регулює питання захисту цивільних осіб, які перебувають на окупованій території [2, с. 45].

Звернемося до гарантій основних прав людини, яким присвячено ст. 4 Додатковий протокол. Спочатку передбачається, що всі особи, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у військових діях, незалежно від того, обмежена їх свобода чи ні, мають право на повагу до своєї особистості, своєї честі, своїх переконань та своїх релігійних обрядів. За всіх обставин з ними звертаються гуманно і без будь-якої несприятливої відмінності.

Забороняється наказувати не залишати нікого в живих. Додатковий протокол передбачає і заборони: перелік дій, що розглядаються міжнародним правом як злочини. Це (наведемо лише деякі з них):

– тортури, нанесення каліцтв або будь-які форми тілесних покарань;

– колективні покарання;

– взяття заручників;

– акти тероризму;

– работоргівля.

Спеціальні гарантії встановлені щодо дітей [3].

У разі стану гібридної війни дотримання встановлених гарантій виглядає проблематичним. Залучення до таких конфліктів представників ПВК порушує питання про статус найманців. Нагадаємо, ст. 47 I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій передбачає поняття найманця, в якому центральне місце займає вказівку: «Найман не має права на статус комбатанта або військовополоненого». Це означає, що на нього не поширюються пільги, гарантії та привілеї, передбачені для зазначених суб'єктів. На додаток, найманство у багатьох країнах є кримінальним злочином, що автоматично переводить співробітників ПВК у розряд кримінальних злочинців. Проблема з ПВК набуває глобального характеру.

Пропонується прийняти якісь спільні міжнародні правила, які могли б запровадити режим приватних військових компаній хоч якесь правове русло. Однак до теперішнього часу універсальні конвенції (чи якісь інші акти) на міжнародному рівні поки що не прийняті. М. Г. Абгарян розглядає неоднозначність підходів міжнародного гуманітарного права до ПВК як умову індивідуального підходу у кожному конкретному випадку. Причому підхід має ґрунтуватися на формі участі ПВК у тому чи іншому конфлікті [4].

Отже, серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини стали поширеною практикою у багатьох збройних конфліктах.

Література:

1. Луцишин Г. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Вип. 26. С. 128–133.

2. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

3. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47–51.

4. Сорока Ганна. Міжнародне гуманітарне право у XXI столітті. *Віче*. 2013. № 18. С. 24–25.

ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО КОЛЕКТИВНІ ДОГОВОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Корнілов Д. С.

*здобувач вищої освіти першого року навчання, спеціальність
081 – Право, третій освітньо-науковий рівень доктор PhD
кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна*

Відтоді як російська федерація 24 лютого 2022 року здійснила широкомасштабний збройний напад на нашу державу, громадяни України опинилися у нових негативних реаліях, що знайшли своє відображення в усіх сферах суспільного життя, зокрема і у площині соціально-трудова відносин. Виникла термінова необхідність у реформуванні трудового законодавства та актуалізації його норм під умови і проблеми сьогодення. З огляду на це, вважаємо, що доцільно звернути увагу на нововведення законодавця щодо регламентації колективно-договірного регулювання праці, які, на наш погляд, здатні сприяти певним зловживанням у сфері трудових відносин.

Значенню колективного договору як однієї із пріоритетних форм соціального партнерства приділено багато уваги в роботах таких науковців як Н. В. Чередниченко, В. О. Покришка, О. В. Тищенко, С. В. Венедіктов, О. С. Арсентьева, Г. І. Чанишева, О. Ф. Мельничук тощо.

Так, О. В. Тищенко та Ю. І. Артюх зазначають, що колективний договір у всьому світі є тим значним інститутом, за допомогою якого узгоджуються інтереси власника та найманих працівників, вирішуються питання організації праці. І саме ступінь ефективності налагодження колективної співпраці безпосередньо впливає на виробничий процес, стимулює результативність та продуктивність праці [1, с. 87].

П. Д. Пилипенко стверджує, що у трудовому праві колективний договір традиційно вважається одним із основних інститутів галузі права, що охоплює досить значну кількість правових норм різного рівня – як централізованого так і локального, з допомогою яких забезпечується регулювання відносно самостійної групи трудових відносин [2, с. 28].

Система національного законодавства регулювання дії колективних договорів складається з таких основних нормативно-правових актів: Кодекс законів про працю України; ЗУ «Про колективні договори і угоди»; ЗУ «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»; ЗУ «Про соціальний діалог в Україні»; ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»; Порядок повідомної реєстрації галузевих (міжгалузевих) і територіальних угод, колективних договорів, затверджений постановою КМУ від 13.02.2013 р. № 115 тощо.

Слід зазначити, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про колективні договори і угоди», сторонами колективного договору є:

- сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця, зокрема представники відокремлених підрозділів юридичної особи;
- сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, які діють на підприємстві, в установі, організації, відокремлених підрозділах юридичної особи, об'єднують працівників фізичної особи, яка використовує найману працю, та представляють інтереси працівників, які працюють на підставі трудових договорів у цього роботодавця, а в разі їх відсутності – вільно обрані працівниками для ведення колективних переговорів представники (представник) [3].

З прийняттям під час воєнного стану Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) національне законодавство поповнилося ще однією статтею, яка регулює дію колективних договорів, а саме ст. 11, де зазначається, що на період воєнного стану дія окремих положень колективного договору може бути зупинена за ініціативою роботодавця [4]. Така норма багатьох роботодавців розділила на два табори, одні не розуміють механізму введення в дію цієї норми, а інші вбачають у цьому можливість зупинення деяких

положень колективного договору з метою погіршення становища працівників.

Взагалі положення про зупинення дії колективного договору на певний період стало новелою у чинному законодавстві України, нічого подібного до цього часу не у нормах трудового права не визначалося. Законодавцем було регламентовано можливість для сторони роботодавців зупинити дію окремих положень колективного договору, але така процедура передбачала наявність відповідної згоди сторони працівників шляхом внесення змін до колективного договору у відповідності до ст. 14 ЗУ «Про колективні договори і угоди», де прописано, що зміни і доповнення до колективного договору, угоди протягом строку їх дії можуть вноситися тільки за взаємною згодою сторін в порядку, визначеному колективним договором, угодам. Тобто у нормі не визначається можливість призупинення дії колективного договору на певний час, тим більш в односторонньому порядку [3].

Таким чином, можливість зупинення відповідно до ст. 11 Закону дії окремих норм колективного договору в односторонньому порядку без погодження зі стороною працівників є, на нашу думку, безпрецедентним порушенням балансу прав роботодавців і найманих працівників, тобто таким що фактично нівелює значення колективного договору в системі трудових відносин і надає можливість поширювати зловживання у трудовій сфері.

Окрім того, якщо тлумачити зміст ст. 11 Закону, як можливість виключно сторони роботодавця ініціювати процедуру зупинення окремих положень колективного договору з проведенням переговорів зі стороною працівників, то залишається невизначеним механізм цього процесу та необхідність реєстрації тимчасового зупинення дії відповідних норм колективного договору.

Така невизначеність з боку законодавця щодо механізму реалізації зазначеної норми призводить до її не ефективності у правозастосовній практиці. До того ж більшість підприємств, установ та організацій не розуміють як коректно використати певні положення Закону без порушення інших норм чинного трудового законодавства.

З вищенаведеного можна зробити висновок про те що, у наслідок визначених законодавцем змін у ст. 11 Закону щодо особливостей дії окремих положень колективних договорів під час воєнного стану виникли проблемні питання щодо коректності застосування зазначеної норми, а також про можливість зловживань з боку роботодавців та нівелювання прав найманих працівників. На наш погляд, доцільно доопрацювати відповідні положення Закону та усунути прогалини, що впливають на ефективність правового регулювання трудових відносин на локальному рівні в період воєнного стану у державі.

Література:

1. Тищенко О. В., Артюх Ю. І. Теоретико-правові проблеми сутності колективного договору як локального нормативного акту. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 1. С. 87–90.
2. Пилипенко П. Д. Проблеми регулювання соціального партнерства у проекті трудового кодексу України. Кодифікація трудового законодавства України: стан та перспективи. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 28–30.
3. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01 липня 1993 року № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення 18.09.2022).
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 18.09.2022).

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Крюкова В. А.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Київського університету туризму, економіки і права
м. Київ, Україна*

Незважаючи на введення воєнного стану в Україні у зв'язку зі збройною агресією росії, суди нашої держави не припиняють свою діяльність і активно працюють над ефективним вирішенням справ в будь-якому судочинстві. Звичайно, деякі суди змінили територіальну підсудність у зв'язку із неможливістю здійснення судочинства на територіях, де ведуться активні бойові дії. Верховний Суд на офіційному сайті опублікував перелік таких судів та періодично оновлює інформацію щодо відновлення територіальної підсудності на територіях, на яких активні бойові дії були закінчені. Це, мабуть, один із найяскравіших фактів, який підтверджує, що держава та суди здатні забезпечити максимально доступний захист порушених або оспорюваних прав навіть в умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Так, в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 10 липня 2015 року передбачається, що в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України [1]. Однак через те, що все ж таки не всі суди мають змогу повноцінно вести судочинство через воєнний стан, це може призводити до зловживання процесуальними правами з боку учасників справи. Одним із таких прикладів може бути неявка в судове засідання. У період дії режиму воєнного стану найчастіше наслідком неявки учасника справи у судове засідання найчастіше є відкладення розгляду справи, що призводить до виходу за межі строків розгляду справи, а це може негативно впливати на вирішення того чи іншого питання в цивільному судочинстві.

Загальний перелік дій, що можуть розцінюватись як зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві вказаний у ч. 2 ст. 44 Цивільного процесуального кодексу України [3]. Проте учасники справи можуть посилатися на воєнний стан як на причину неявки у судове засідання, а через те, що таким чином справа може відкладатися на певний час, це дає змогу недобросовісним учасникам справи відстрочити прийняття рішення у цивільній справі та за цей час підготувати більш виграшну позицію як шляхом створення додаткових обставин, так і збирання та подання доказів, які можуть істотним чином вплинути на вирішення спору та прийняття рішення, сподіваючись на поновлення процесуальних строків у подальшому ході розгляду справи.

Але Верховний Суд максимально «убезпечує» суди від зловживання процесуальними правами в таких ситуаціях. Так, ще на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Верховний Суд у своїх повідомленнях на сайті Судової влади України зауважив, що запровадження воєнного стану на території України є поважною причиною для поновлення процесуальних строків. Проте, як свідчить судова практика, одного посилання на впровадження воєнного стану не є безумовною підставою для поновлення процесуального строку у справі, а тому в кожному конкретному випадку рішення про поновлення процесуальних строків вирішується окремо з урахуванням доводів, на які особа посилається як на підставу пропущення строків, встановлених законом або судом.

Ухвалою Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц визначено, що такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом встановленого законом строку [2].

Отже, для запобігання зловживання процесуальними правами суди будуть враховувати місцезнаходження суду, поточний хід бойових дій, наявність у конкретної особи фактичної можливості звернутися до суду в межах процесуальних строків або з'явитися в судове засідання. Враховуючи те, що в умовах воєнної агресії проти України особиста участь дійсно може бути небезпечною

для учасників справи, активно практикується участь у судовому засіданні поза межами суду в режимі відеоконференції, однак за умови, що в суді є відповідна технічна можливість забезпечити таку участь учасника.

Таким чином, незважаючи на корективи, які вніс воєнний стан у процес розгляду судових справ, право людини на судовий захист не може бути обмежено, і, найголовніше – законодавство вдосконалюється з метою недопущення зловживання процесуальними правами, що може забезпечити якісний, ефективний та безперебійний розгляд справи.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10 липня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 1509.

2. Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі №127/2897/13-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сарнавський М. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету*

*Київського університету туризму, економіки і права
м. Київ, Україна*

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» дає визначення, що таке воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки

державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Суть режиму зводиться до надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення збройної агресії. Для виконання потаєнної мети, ці органи наділяються можливістю обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина та права і законні інтереси юридичних осіб.

Розглянемо один із найпоширеніших, на жаль, випадків зловживання правом – зловживання гуманітарною допомогою.

Насамперед, необхідно визначити, що таке гуманітарна допомога.

Гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [1].

При цьому гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних

потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Зараз в мережі можна наштовхнутися на непоодинокі історії розкрадання, продажу або перепродажу гуманітарної допомоги для військових та цивільного населення.

Органи досудового розслідування оперативно отримують інформацію про певні зловживання з гуманітарною допомогою. Тут дуже багато різних ситуацій. Починаючи з того, що під виглядом гуманітарної допомоги провозиться що завгодно, оскільки, вона не доглядається на митниці. Якщо є заява, декларація, що вона адресована якійсь військовій адміністрації, не має митниця права її доглядати [4].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» на період дії воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється шляхом подання декларації без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Спрощення процедур митного оформлення та послаблення контролю може призводити до того, що під виглядом гуманітарної допомоги на митну територію України можуть ввозитися товари комерційного призначення або товари, обіг яких обмежено.

Так, наприклад, за інформацією Державної митної служби України, наданої НАЗК листом від 04 квітня 2022 року № 08-1/9/6/1699:

21.03.2022 на митному посту «Ягодин» Волинської митниці під час проведення повного митного огляду транспортного засобу, який згідно з декларацією про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, ввезив до України товари: чай, рис, туалетний папір, олію, кашу – було виявлено незадекларовані обігрівачі повітряні автомобільні в кількості 18 штук загальною вартістю 57,9 тис. грн;

22.03.2022 на митному посту «Устилуг» під час здійснення митного контролю транспортного засобу, яким згідно з декларацією про перелік товарів, що визнаються гуманітарною

допомогою, ввозився в Україну товар – полотно трикотажне – вагою 873 кг, в кількості 56 рулонів, виявлено експортну декларацію Республіки Польща з рахунками-фактурами, відповідно до яких товар «полотно трикотажне» переміщувався в Україну в комерційних цілях, вартість його становить 17 528 злотих (120 478,71 грн) [3, с. 16].

Також під виглядом гуманітарної допомоги «для потреб Збройних Сил України» на територію України у власних інтересах або інтересах третіх осіб імпортери можуть ввозити автомобілі «класу люкс».

Також немає єдиної системи і правила сортування за категоріями та маркування товарів гуманітарної допомоги, які би застосовувались на всьому логістичному ланцюгу – від міжнародних логістичних хабів у Польщі, Словаччині, Румунії, інших країнах-партнерах/ логістичних хабів в Україні до складів «останньої милі», та уможлиблювали точне визначення категорії вантажів, їхньої ваги, трекінгування цих вантажів за всім маршрутом руху.

Система доставки габаритних вантажів через міжнародні логістичні хаби або хаби, розташовані в Україні, що розподіляють допомогу в регіони та координуються Координаційним штабом з гуманітарних та соціальних питань, не дає змоги здійснити доставку допомоги цільовому отримувачу, якого визначив донор. Збір такої допомоги здійснюється за принципом «загального котла», і допомога відправляється в регіони України з «урахуванням особливостей логістики та актуальних потреб на місцях». Перевірити, чи дійсно допомога надійде до набувача та буде використана за призначенням, немає можливості.

За словами одного з респондентів, існує практика, коли вагони з гуманітарною допомогою доставляються до сортувальної станції м. Ковеля, а надалі частина гуманітарних вантажів зникає.

За словами іншого співрозмовника, гуманітарна допомога розподіляється на військові адміністрації, окремі благодійні та релігійні організації без можливості відстежити рух вантажу [3, с. 19].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 року № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного

стану» (в редакції до 26 травня 2022 року) обласні військові адміністрації були наділені повноваженнями приймати рішення щодо бронювання військовозобов'язаних водіїв медичних вантажів та вантажів гуманітарної допомоги.

Регулювання, запроваджене цією постановою Кабінету Міністрів України, породжувало численні корупційні ризики. Критерії та процедура прийняття рішень щодо бронювання військовозобов'язаних водіїв жодним чином не були врегульованими, що давало змогу обласним військовим адміністраціями користуватися широкою дискрецією та приймати рішення на власний розсуд.

Як наслідок, впроваджувалися корупційні схеми виїзду військовозобов'язаних чоловіків та транспортних засобів за кордон, а також ввезення з-за кордону в Україну транспортних засобів поза метою, з якою здійснювалося бронювання та реєстрація транспортних засобів, ввезених як гуманітарна допомога, на приватних осіб [3, с. 21].

Змінами, які внесені до Правил № 57, збережені повноваження Міністерства інфраструктури та обласних, Київської міської військових адміністрацій приймати рішення про виїзд водіїв за межі України, а також визначені окремі підстави прийняття таких рішень та умова для їх скасування.

Водночас досі існує вірогідність того, що посадові особи обласних військових адміністрацій, Міністерства інфраструктури України можуть вимагати та отримувати неправомірну вигоду за прийняття/ неприйняття відповідних рішень або вчинення дій або приймати рішення в умовах конфлікту інтересів.

Крім того, зберігається можливість корупційних зловживань з боку посадових осіб Укртрансбезпеки та службових осіб Державної прикордонної служби України, які є учасниками механізму виїзду за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів.

Також високими є ризики зловживань з боку територіальних сервісних центрів МВС при реєстрації транспортних засобів, що ввозяться на територію України як гуманітарна допомога [3, с. 22].

Видача супровідних документів, які підтверджують перевезення транспортним засобом гуманітарних вантажів, та

відповідних опізнавальних знаків чинним законодавством України не передбачена. Водночас практика видачі таких документів для сприяння перевезенням гуманітарних вантажів у межах окремих областей існує. Процедури видачі документів та їх форми можуть визначатися розпорядженнями голів обласних військових адміністрацій.

Посадові особи військових адміністрацій, уповноважені на видачу таких документів, можуть з метою задоволення приватних інтересів особистих або третіх осіб зловживати службовим становищем або вимагати неправомірну вигоду при прийнятті відповідних рішень [3, с. 24].

Література:

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Деркач С., Кохан Ю. Корупційні та інші ризики у процедурах забезпечення державною гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. 2022. С. 3–42.

4. Лисогор Ірина. Нема спланованох операції щодо псевдоволонтерів, але є багато інформації про зловживання гуманітаркою. URL: https://lb.ua/society/2022/09/19/529816_nema_splanovanoi_operatsii_shchodo.html (дата звернення: 20.09.2022).

ЗЛОВЖИВАННЯМ ПРАВОМ НА ЗВЕРНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статкевич М. В.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Київського університету туризму, економіки і права
м. Київ, Україна*

Розпочата російською федерацією 24 лютого 2022 року війна проти України внесла істотні негативні корективи в механізм реалізації громадянських, політичних та інших конституційних прав людини. Традиційні процедури реалізації права на інформацію, на невтручання у приватне і сімейне життя, на звернення до суб'єктів владних повноважень, об'єднання у політичні партії та громадські організації, мирні зібрання виявилися неможливими до реалізації або стикнулися з істотними перешкодами. Як наслідок, в Україні з моменту початку війни склалася негативна динаміка до порушення зазначених прав у різних регіонах держави. Крім цього, посадові особи багатьох суб'єктів владних повноважень констатують відсутність спеціальних роз'яснень і рекомендацій щодо особливостей реалізації окремих категорій прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Це породжує ризики виникнення системних порушень прав людини, передусім громадянських і політичних, як на стадії обробки запитів на інформацію, звернень громадян, забезпечення доступу до публічних реєстрів, проведення мирних зібрань, так і на етапі правового регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією цих та інших прав людини.

Відповідно до ст. 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

З аналізу положень вказаної статті Основного Закону, а також положень Закону України «Про звернення громадян» (далі –

Закон № 393/96-ВР) можна дійти висновку, що право на звернення – це право, яке спрямоване на реалізацію усіх інших визначених у чинному законодавстві України прав громадян, відстоювання їхніх законних інтересів, забезпечення участі у вирішенні питань місцевого та державного значення.

Право на звернення, як і право на доступ до публічної інформації, також є універсальним інструментом, що сприяє виявленню та запобіганню корупційним явищам, іншим недолікам у роботі органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. Відповідно до ст. 64 Конституції України зазначене право є непорушним та не може обмежуватись навіть в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Водночас на практиці, як у мирний, так і в воєнний час, трапляються випадки, коли використання права на звернення є надмірним, що за своєю суттю нівелює сенс і зміст вказаного права та може призводити до різних негативних наслідків.

Це, зокрема, стосується випадків зловживання правом на звернення, що може вважатись одним із видів навмисної або необережної, соціально– шкідливої та деструктивної правової поведінки громадян, спрямованої не так на реалізацію такого права, як на завдання матеріальної або моральної шкоди відповідному органу влади, установі, їх посадовим чи службовим особам [3, с. 148].

З моменту початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну більшість громадян долучились тією чи іншою мірою до захисту державності та територіальної цілісності, що сприяло зменшенню кількості направлених звернень. Водночас на практиці трапляються випадки недобросовісного та надмірного користування правом на звернення, що може істотно впливати на ефективність роботи органу влади, іншої установи.

З огляду на те, що в період воєнного стану обсяг та зміст похідних прав (визначених у ст. 18 Закону № 393/96-ВР) може підлягати окремим обмеженням, розглянемо детальніше, що може вважатись зловживанням правом під час подання усного та письмового звернення.

Проблематика першого, як правило, пов'язана із функціонуванням гарячих ліній і телефонів, які здійснюють прийом та фіксацію усних звернень.

Серед головних зловживань під час подання усних звернень можна виділити такі:

- словесні образи, приниження, залякування, погрози під час подання звернення;
- телефонний тролінг, розіграші (пранки) тощо;
- системне безпричинне направлення скарг на осіб, які приймають телефонні дзвінки;
- займання без реальної потреби значної частини часу на лінії беззмістовним повідомленням інформації, яка не стосується порушеної проблеми або не містить предмету звернення;
- системне телефонування на гарячу лінію (наприклад, кожної години) щодо одного і того ж питання тощо.

Серед головних зловживань під час подання письмових звернень можна виділити такі:

- словесні образи, приниження, залякування, погрози для посадових і службових осіб у зверненнях;
- порушення у зверненні значної кількості питань, опрацювати які неможливо впродовж граничного строку розгляду звернення (45 календарних днів);
- системне направлення необґрунтовано великої кількості звернень, так званий «письмовий тролінг»;
- направлення звернення до великої кількості адресатів, зокрема й до компетенції яких не належить вирішення порушених питань [3, с. 149].

В умовах воєнного стану громадянам слід розуміти допустимі межі використання свого права на подачу усного звернення та скористатися таким правом усвідомлено, за нагальної потреби. Адже хаотичне безпричинне бажання реалізувати зазначене право, особливо з питань, вирішення яких не є невідкладним, може позбавити можливості в реалізації такого права особою, яка дійсно його потребує (наприклад дізнатись інформацію щодо функціонування гуманітарного коридору в тій ситуації, коли здійснити дзвінок може стати останньою можливістю).

Відтак, зважаючи на значну завантаженість суб'єктів владних повноважень у період воєнного стану, пов'язану з виконанням

завдань і функцій, спрямованих на захист державності та територіальної цілісності України, громадянам доцільно звертатись лише щодо актуальних питань, пов'язаних з існуванням реальної загрози життю та здоров'ю громадян, вирішення яких є невідкладним і не може бути відтермінованим. При цьому вирішення повсякденних та інших незначних питань варто відкласти на післявоєнний період.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про звернення громадян» (далі – Закон № 393/96-ВР) за подання звернень протиправного характеру передбачена юридична відповідальність громадян [2].

Крім того, у процесуальних кодексах України передбачено право суду запобігати зловживанню процесуальними правами, наприклад, через залишення без розгляду або повернення скарги, заяви, клопотання (до прикладу, ст. 44 Цивільно процесуального кодексу України).

Очевидно, що відсутність у Законі № 393/96-ВР будь-якого запобіжника зловживанню правом на звернення вносить у роботу відповідних органів та установ, які розглядають звернення, серйозні перешкоди для забезпечення їх належного функціонування, а також істотно посягає на можливість та якість реалізації цього права іншими громадянами.

Водночас з огляду на суть, види та першоджерела зловживань можна виділити такі способи запобігання та попередження цього явища:

- вживати заходів для проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо прав громадян, компетенції органів, а також необхідності дотримуватись правової етики під час реалізації своїх прав;
- оперативно, наскільки це можливо, реагувати на порушенні в зверненні питання;
- забезпечувати заявникам реалізацію прав, визначених у ст. 18 Закону № 393/96-ВР, або запрошувати на особистий прийом;
- не допускати спілкування з громадянами на підвищених тонах і за будь-яких обставин сумлінно дотримуватися загальних правил етичної поведінки та вимог посадової інструкції;

- належним чином розглядати звернення та запити на інформацію;

- чітко формулювати відповідь на звернення, без зайвого цитування нормативно-правових актів [3, с. 151].

Отже, виходячи з всього вищесказаного, можна зробити висновок, що право на звернення хоч і є у кожної особи, ним треба розпоряджатися розумно та усвідомлено особливо під час воєнного стану. Адже, час в даному питанні вирішальний і в когось його може бути й не багато. Досить часто зловживання в обговорюваній сфері з'являється через правову необізнаність або особисту неприязнь до посадової чи службової особи. Іншою причиною керується людина, що має на меті завдати емоційне насилля та нанести шкоду психологічній стійкості тій чи іншій посадовій чи службовій особі, органу влади. Водночас, є багато способів запобігання та попередження зловживання правом на звернення.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року №393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Кабанов О., Заярний О., Мироненко В. Довідник із громадянських (особистих), політичних та інших прав людини в умовах воєнного стану. Київ, 2022. 185 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ В ОПОДАТКУВАННІ

Тимошенко В. В.

*студентка групи 171 економічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник: Атаманчук Н. І.

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Початок повномасштабної війни на території нашої держави, а також введення в Україні воєнного стану як особливого правового режиму зумовили зміни у всіх сферах суспільного життя. Такі зміни відбулися як у системі оподаткування, так і у сфері податкових правовідносин. Саме податкові відносини в умовах воєнного стану набувають особливого значення, є важливою складовою економічного фронту, оскільки сплата податків сприяє наповненню бюджетів, підтримки обороноздатності Збройних Сил України, і держави в цілому.

Поділяємо думку І. Ковальчук про те, що «в період війни надзвичайно важливою є адаптація податкового законодавства до нових реалій, а також фінансовий захист та підтримка представників бізнесу, вітчизняних споживачів, українських військових та інших категорій осіб, які цього потребують» [1, с. 65].

Слушною є думка Д. Сахно про те, що «якісне й ефективне правове регулювання оподаткування стає надважливим завданням будь-якої держави. При цьому треба здійснити належне регулювання й охорону податкових відносин, забезпечити втілення в них усіх загальнолюдських цінностей права й високих стандартів, зумовлених зазначенням України як суверенної й незалежної, демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції)» [2, с. 1].

У той же час, одним з найбільш складним та дискусійним питанням в умовах сьогодення є проблематика зловживання правом у податкових відносинах. Варто зазначити, що загальноприйнятого тлумачення терміну «зловживання правом» немає, як і немає узгодженості щодо доцільності його використання.

Зловживання правом в оподаткуванні, на думку Д. Сахно, – це використання учасником податкових відносин наданих йому суб'єктивних прав або закріплених за ним владних повноважень усупереч їх призначенню й меті регулювання й охорони податкових відносин, що з формальної сторони відповідає законній поведінці особи й тому не утворює складу податкового правопорушення, однак за своїми суспільно шкідливими наслідками чинить загрозу нормальному розвитку податкових відносин, а тому потребує реагування уповноважених органів для зупинення неправомірної поведінки учасника цих відносин і застосування за необхідності заходів податкового правовідновлення [2, с. 13].

Протилежну позицію висловлює І. Олендер, зазначаючи про те, що «недоцільність використання концепції зловживання правом у сфері оподаткування зумовлено тим, що податкове право, не руйнуючи дійсності угоди, повинно використовувати власний арсенал засобів для боротьби з неприйнятними діями платників податків. Крім того, податковими правами неможливо зловживати, оскільки вони надані платнику податків саме для того, щоб він міг захиститися від держави, яка завжди протиставляється платнику податків у податкових правовідносинах» [3, с. 136].

Не зважаючи на протилежні погляди серед науковців, на практиці зловживання правом у податкових правовідносинах може здійснюватися як платником податків так і контролюючим органом.

При виконанні податкового обов'язку зловживання своїми правами з боку платників податків може виникати за всіма його складниками – податковим обліком, сплатою податків, оформленням податкової звітності. При цьому, однією з найпоширеніших форм зловживання правом платниками податків при виконанні податкового обов'язку є використання прогалин

податкового законодавства. На жаль, сучасний стан податкового законодавства є досить суперечливим, громіздким та заплутаним і потребує вдосконалення. Зміни, що вносяться до законів України з питань оподаткування не завжди здатні вирішити існуючі проблеми і на практиці досить часто спричиняють нові колізії через суперечність норм одна одній.

Зокрема, в період із 01.01.2011 до 21.09.2022 до ПК України внесені зміни і доповнення 184 законами України, а саме: у 2011 р. – 17, у 2012 р. – 22, у 2013 р. – 9, у 2014 р. – 26, 2015 р. – 26, у 2016 р. – 8, у 2017 р. – 8, у 2018 р. – 8, у 2019 р. – 10, у 2020 р. – 17, у 2021 р. – 12, у 2022 р. – 21 [4].

Однією з основних проблем, на думку В. Чайки «є відсутність стабільності податкового законодавства, що породжена іншою проблемою – недосконалістю гарантійних механізмів, пов'язаних із порядком набуття чинності актами податкового законодавства, закладених у Податковому кодексі України» [5, с. 7].

Платники податків, вдаючись до зловживань у сфері податкових правовідносин і, небажаючи сплачувати податки до бюджетів, найчастіше намагаються використати різні механізми, що впливають на податковий облік і звітність.

Д. Гетманцев пропонує таке групування способів ухилення від оподаткування як: зміна платником, у тому числі і вдосконалення виробництва таким чином, щоб при наявному податковому режимі збільшувати вироблену додану вартість, не змінюючи або навіть зменшуючи податковий тиск; ухилення від оподаткування внаслідок прямого порушення платником норм чинного податкового законодавства (йдеться про злочини, адміністративні й фінансові (податкові) правопорушення); зловживання платником своїми правами без порушення законодавчих приписів [6, с. 71].

Завданням держави, в особі контролюючих органів є не тільки виявлення випадків зловживання платниками податків своїми правами, а й у недопущенні нехтування правами й інтересами добросовісних платників.

На разі загрозливими є і зловживання з боку контролюючих органів, що спостерігаються при адмініструванні податків та зборів та можуть призводити як до недоотримання суттєвих обсягів податкових надходжень до Державного бюджету України,

так і до порушення прав і законних інтересів добросовісних платників податків.

О. Музика-Стефанчук, Н. Губерська, Т. Ямненко виокремлюють кілька причин і підстав для зловживання правами з боку податкових органів, а саме:

- економічні (бюджет необхідно наповнювати, а найбільшим доходним джерелом є податки; держава у будь-якому випадку заінтересована в акумулюванні найбільшої кількості надходжень насамперед законними способами, при цьому зловживання можуть бути такими самими);

- фінансові (в умовах скорочення заробітних плат державним службовцям особливо актуальним є питання особистого збагачення шляхом використання службового становища);

- технічні (вади юридичної техніки, прогалини та колізії в законах);

- організаційні (попри затвердені плани роботи існує неузгодженість дій контролюючих органів, дублювання їх повноважень, конкуренція норм підзаконних нормативно-правових актів таких органів);

- □ політичні тощо [7, с. 95-96].

Поділяємо думку науковців про те, що «в Україні назріла необхідність створення вітчизняної доктрини зловживання правом у податкових відносинах та узагальнення відповідної судової практики. Без цього практика протидії зловживанням у податковій сфері, у податкових правовідносинах є ситуативною та унеможлиблює вжиття ефективних засобів протидії таким зловживанням» [6, с. 121].

Вважаємо, що в оподаткуванні зловживання правом є різновидом саме неправомірної поведінки, що не відповідає меті правового регулювання суспільних відносин і може здійснюватися як платником податків так і контролюючим органом. Протидія зловживанням правом в податкових правовідносинах передбачає удосконалення чинного законодавства, шляхом усунення прогалин податкового законодавства, створення вітчизняної доктрини зловживання правом у податкових правовідносинах, узагальнення відповідної

судової практики, а також гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу.

Література:

1. Ковальчук І. В. Правове регулювання податкових змін в українському законодавстві, покликаних підтримати економіку в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми права в умовах сучасних викликів*: міжнародна науково-практична онлайн-конференція (14 квітня 2022 року). Біла Церква, 2022. С. 65-67.

2. Сахно Д. С. Зловживання правом у податкових правовідносинах: автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 20 с.

3. Олендер І. Я. Концептуальні підстави неприпустимості зловживання правом у податкових відносинах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 133-137.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n5748>. (дата звернення: 20.09.2022).

5. Чайка В. В. Податкова політика України: теоретико-правовий аспект: монографія. Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2017. 348 с.

6. Гетманцев Д. О. До питання про зловживання платниками податків своїми правами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9-2 (1). С. 69-74.

7. Музика-Стефанчук О. А., Губерська Н. Л., Ямненко Т. М. Зловживанням правом та владою суб'єктами податкових правовідносин. *Зловживання правом: зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої*. Харків: ЕКУС, 2021. 308 с.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Чалик В. Р.

*викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

На сучасному етапі суспільного розвитку, в умовах реформування економічної та політичної системи України особливого значення набувають модернізація, проблеми корупції, виявлення та попередження корупційних проблем в усіх сферах сучасного життя. Побудова демократичної, правової та соціальної держави в Україні можлива лише за наявності базової сфери суспільної діяльності. Тому останнім часом особливого значення набули теоретичні та практичні розробки щодо специфіки правових положень щодо адміністративної відповідальності за подарунки. У зв'язку з цим актуальним є розгляд теоретичного питання адміністративної відповідальності одержувача подарунка.

Корупція є однією з найбільш серйозних перешкод для побудови відносин у сфері державного управління, оскільки виводить їх за межі правового поля, руйнує їхній механізм зсередини, чим значно знижує ефективність діяльності органів державної влади щодо виконання обов'язків перед громадянським суспільством. Масштаби поширення корупції досягли рівня, що загрожує національній безпеці України, вона підриває довіру населення до інститутів влади всередині країни, а ззовні шкодить міжнародному іміджу Української держави та реалізації програми Європейської інтеграції.

Особливістю національної правової системи України є те, що вона не лише містить, але і приділяє досить велике значення інституту адміністративної відповідальності за корупцію, тобто відповідальності за порушення норм, що визначені антикорупційним законодавством, однак не містять самих ознак корупції, а лише пов'язані з нею. Така ситуація продиктована історично-ідеологічним аспектом світосприйняття населенням

України корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату чи прояву культурно-гостинної поведінки [1, с. 103]. Так, за вчинення корупційних правопорушень законодавчо передбачені наступні види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року передбачає вичерпний перелік осіб, що визнаються суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. Відповідно до статті 3 вказаного Закону суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом; 4) кандидати у народні депутати України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України «Про вибори народних депутатів України», кандидати на пост Президента України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України «Про вибори Президента України», кандидати в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посади сільських, селищних, міських голів та старост; 5) фізичні особи тощо [2].

Перелік адміністративних корупційних правопорушень та санкцій, які застосовуються за їх вчинення передбачені Главою 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення [3].

Одним з актуальних питань, яке постає при взаємодії норм нового антикорупційного законодавства з чинними нормами права, є пов'язане з процесуальними особливостями провадження

у справах про порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків.

Для з'ясування характеру обмежень і заборон щодо прийняття дарунків чи пожертв слід звернутися до ст. 23 Закону, якою передбачено, що особам, уповноваженим на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, а також особам, які дорівнюють до них, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; 2) якщо особа-дарувальник перебуває в підпорядкуванні такої особи [2].

Відповідно до ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків – тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого подарунка.

Порушення встановлених законом обмежень та заборон щодо одержання подарунків посадовими особами в Україні регулюються нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) (ст. 172-5) та Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 23). Порушення норми ст. 172-5 КУпАП передбачає недотримання антикорупційних вимог, заборон та обмежень, що встановлюються до уповноважених осіб для виконання функцій органів державної влади та самоврядування. Так, наприклад, статистика НАЗК за 2019 рік щодо виявлення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, серед народних депутатів України свідчить про те, що за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів було складено 29 протоколів, за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності – 7 протоколів, а за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків – 1 протокол [1]. Наведена диспропорція може свідчити про таке: 1) недосконалість законодавчої норми; 2) латентність вчинення цього виду діяння; 3) неефективність роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; 4) недосконалість механізму притягнення до адміністративної відповідальності за порушення положень,

передбачених ст. 172-5 КУпАП. З огляду на це ми здійснили спробу у цій статті розглянути особливості функціонування правил регулювання прийняття подарунків та інших подяк державними службовцями в різних країнах Західної Європи [4].

Реформоване антикорупційне законодавство концептуально змінило окремі підходи до розуміння запобігання корупції та створило нові механізми антикорупційної боротьби за допомогою адміністративно-правових методів. прийняття нового базового антикорупційного закону має свої переваги і недоліки. Проте варто враховувати, що концептуально змінити положення чинних актів неможливо, використовуючи спосіб «латання» слабких місць у законодавстві. Серйозні зміни потребують рішучих і радикальних кроків [1, с. 103].

Отже, корупція є негативним суспільним явищем, яке підриває основи демократичних інститутів, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, законності, справедливості та рівності перед законом. Удосконалення законодавчої бази для ефективної боротьби з корупцією стало рушійною силою низки організаційних, правових та інформаційних заходів. Тому подальший розвиток національної політики України у сфері норм та правового регулювання запобігання корупції є перспективним поштовхом для подальшого подолання корупційних проявів з метою створення в державі ситуації, за якої необхідно лише коригувати окремі аспекти застосування антикорупційної політики – корупційні заходи щодо практичного застосування Кодексу.

Література:

1. Берднікова К. Антикорупційний моніторинг в Україні: особливості та перспективи запровадження. 2013. Вип. 95. С. 103-106.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

4. Ращупкін С. Особливості обмеження щодо одержання подарунків у країнах Західної Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 366-371.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
для молодих вчених, аспірантів і студентів
(м. Київ, 23 вересня 2022 року)*

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр,
прізвищ тощо несуть автори.*

Підписано до друку 10.11.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 4,88. Тираж 15. Замовлення № 1122-174
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.